

OROL.

Časopis pre zábavu a poučenie.

Zodpovedný redaktor **Ján Kalinčák**. Riadny spolupracovník **Andrej Sytniansky**.

V Turč. Sv. Martine, 25. oktobra 1870.

Omladina.

Rad Martinom žiara a v žiare postavy,
Postavy vznešené z riše nadsvetovej;
Sú to hrdinovia z dôb tatrárskej slávy,
Tiež z doby hlivenia a nádeje novej.

Na tróne na zlatom perly vybíjanom
Matka Sláva sedí s dvoraníntva silou;
Okol nich Svätopluk, Mojmir s Vítaz — Janom,
Cyrill, Method s cirkvou, s cirkvou Bohu milou.

V druhom rade vojnič a Matúš z Trenčína
Z doby to hlivenia činní velikáni.
Rúdnaj a Bernolák tretí rad počína
A končí ho Mojses, Hodža a Kubáni.

V Turčianskom Martine slovenská rodina
Velký sviatok svätí vzkriesenie národa;
Tisíc liet čakaná odbila hodina,
Praštia putá rabstva, vífazi svoboda.

Vífazi svoboda, Slovenskom otriasa,
Jej žiara tatrárske lesy podpálila;
Hron, Váh plameňnému moru podobá sa,
Bo jich brehy láva ohnivá pokryla.

A z obrovskej vetry vyletelo vtáča,
Predtým krehké staré, teraz šuhaj mladý,
V povetrí mohutné kolesá vytáča,
A baví sa spevom, spevom sladkej vňady.

Ztrepoce krýdlama — stratia sa plamene.
Bože dobrotivý, ký to zázrak neba?
Veď je to Slovensko len po svojom mene,
Vskutku ale rajskej zahrady veleba!

Tatru, krásnu pannu, s modrými očkami
Kriváň, šuhaj bystrý, znovu si zaľúbil;
A Hron i Váh jarý zlatými páskami
Poviazal im rúčky, navždy jich zasnúbil.

K sobášu jich kvietky nivy ozdobily
Lipa mladolistá veniec im uvila
Aby večne svorní blažené dni žili,
Takú pieseň spieva jim povážska Vila.

A ten čarodejný vtáčik len švitoril,
Sadol si na koľaj v prostriedku Martina;
Zmizol — horký zmizol, on sa len pretvoril
Bo miesto vtáčika teraz Omladina.

V prostriedku Martina nádeja národa
Četne si zasadla Omladina boдрá
Pod zástavou, na nejž: „Bôh, Národ, Svoboda!“
A dúha červená a biela a modrá.

Šuhajci nezvratní ruky si podali;
V ich tvári hrdinstva zora sa červená,
A oči sokolie smelosťou blískaly,
Z úst prúdi sa pieseň šuhajcom milená.

Pieseň roztúžené srdcia rozohrieva,
V náručia si padá slasťou zmožená mlad —
Tu s hora hlas milý, velebný zaznieva,
Junač napomína a žehná Sláva mať:

„Deti moje zdarné! Požehnajž vás s neba
Otec, Bôh Hospodin, Pán zázrakov večný,
Ťažký, no vznešený beriete na seba
Úrad apoštolský: kriesiť ľud netečný.

Buďte svornej mysle! Nesvornosť to bola,
Slovena trýmala čo tisíc liet ona:
Pestujte si cnosť, tie nezničí moľa,
Ni požiar, ni ruka človeka daimona.*)

*) Daimon tu zlý duch; u Sokrata síla duševnia človeka, ho k dobrým lebo zlým skutkom neodolatelne poháňajúca.

Vo vážnosti vám buď starec šedovlasý,
Sväté nech vám budú rady jeho slová,
Víťazného boja znaky sú tie rasy,
Ktoré čo odmenu v svojej tvári chová.

On už dobyl boje, vy ste jich prevzali,
Bíte jich tak čestne jak on to robieval,
Snažte sa nech i vás potomstvo pochváli,
Snažte sa, aby vás tiež národ uctieval.

Choďte deti moje v štyri sveta strany,
Krieste ľud v driemote mŕtvej si hoviaci.
Buďte mu vodeovia, — pred krivdou obrany,
Jako Izraela v púšti stlp horiaci.

Choďte, odklínajte zakliatu rodinu,
Mať vaša vám svoje požehnanie dáva;
Večne bude národ ctíť si Omladinu,
Nikdy nezahyne vašich činov sláva!* —

Ztíchol hlas a junač Tatier sa rozehodí,
Ku šumnej Morave — za Torisu čistú;
Ešte raz očkama k Martinu si hodí
A ďalej sa berie na postaf trnistú.*)

Ad. Svatoopluk Oswald.

O r a v a.

Povešť od Jána Kalinčáka.

(Pokračovanie.)

VIII.

Medzi historikom a povestkárom je i mnoho podobného i mnoho rozdielneho. Podobné je, že i jeden i druhý vypravuje deje, rozličné zas, že sa ten prvejší obmedzuje vždy na čas, na udalosti, jako sa jedny po druhých poslupne a skutočne vyvíjovaly, kde sa naproti tomu povestkár pridrža vždy len rodiny svojej, to jest osobností obrazotvornostou jeho vytvorených, a tak nalícených, jako sa to jemu páci, i nehladí pri tom prísne na čas, na doby, na roky, ale

podla ľúbosti dopúšťa celému pokoleniu zahýňať a potom preloží deje, o ktorých vypravuje, do časov novších, a nestará sa o poriadok historický.

Tak i my.

Prehrmelo od tých čias, čo Štefan Revícký zmizol mnoho búrok cez uhorskú krajinu. Roku 1657 zomrel Ferdinand III. ktorý bol uzavrel Lincký pokoj 1645, len aby syn jeho za nástupca trónu vyvolený bol. Toho času rôznice náboženské celou monarchiou zatriasaly; obzvlášte v Sedmihradách neprešlo skoro žiadneho snemu, na ktorom by

*) Pod „Omladinou“ rozumie sa tu celý omladlý slovenský národ.

neboli protestanti svoje gravamina (stížnosti) predstierali, oproti ktorým zas katolíci svoje protesty zadávali. Ferdinand IV. hneď potom zomrel, a na jeho miesto bol 27. júnia 1655 Leopold I. za kráľa zvolený, ktorý sa stal pamätným pre Uhry tým, že vyhnal Turkov z krajiny, že sa za jeho panovania dedičnosť trónu z novu zaviedla, i že sa pokúsil, po utlačení Vešelinovského sprisahania spôsob vlády premeniť, alebo jako on sám píše „v Uhrách iné ustanovizne zaviesť,“ čo potom zapríčinilo mnoho mitúšek, ktoré za jeho dlhého panovania viac prestať nechcely.

Po bitke u Svätého Gottharda, ktorú sme už raz spomenuli uzavrel totiž Leopold pokoj s Turkom vo Vašváre, v ktorom si cisár vymenil, že občania krajiny na Hrone, Váhu a Nitre až po Moravu bývajúci nikdy viac Turkovi holdovať nemajú; z druhej strany sa zas Nové Zámky Turkovi vydaly a Zrinivár bol zbúraný.

S pokojom týmto neboli ani Uhria, ani Sedmohradčania spokojní. Tamtí preto nie, že sa krajine ani Veľký Várad, ani Nové Zámky neprinavrátili, a pokoj uzavretý bol bez vedomia a privolenia snemu uhorského; títo zase preto, že Székelyhid dal sa rozrúcať, že sa na pohraničné pevnosti úplne zabudlo, a daň, ktorú načim bolo Turkovi dávať, že zničená nebola.

Keď teda Lobkovic uhorských magnatov prehovoril chcel, že jak výhodný je pokoj Vašvársky pre krajinu, tu chceli Vešeliní, Lippay a iní protestovať, len o Nádaždím sa vraví, že jich od toho odvádzal; keď zas vláda do Uhár cudzie vojsko ustavične posielala neprestávala, a toto si tu nestydate, drzo, a sebevolne počínalo; keď Leopoldovi dvoraníni Uhorsko sta podmanenú zem lúpiť neostýchali sa: tu sa 30. októbra 1666 palatin Vešeliní, iudex curiae regiae Nádaždi a Peter Zrini Bán, „stĺpy to vlasti,“ jako jich vtedy nazývali, sprisahali i tvorili spolok aby spojenými silami vlasti užitočnými byť mohli.“ Oni pripisovali síce celé nešťastie Uhorska Turkovi, ale per indirektum (vlastne) tomu, ktorý „zo zvláštnych príčin a cieľov“ krajinu nezastával. Pohlavári sprisahania tohoto boli sami katolíci, avšak použili nevrlost protestantov k cieľom svojim. Protestanti totiž nemohli byť spokojní s pokračovaním

oproti jích vierovyznaniu, a ponosovali sa tedy z mnohých príčin. Tak bola zakázaná stavba collegiума v Prešove, tak sa stal Rákóci katolíkom, tak matka jeho Žofia Rákóci, rodom Bátorí, hlava to teraz familie, odobrala Šárospatackému collegiumu vinice i domy; stolice Satmár, Zemplin, Bereg a Ung osvedčily sa za duchovenstvo, a Leopold rozkázal veliteľovi Horňo-Uhorska grófovi Ferencovi Čákymu a vojenskému veliteľovi Onodskému, Žigmondovi Petó, boli na pomoci Rákócičke a síce ozbrojenými vojenskými čatami. Avšak, hoc sa i Rákóci pridržal Vešelinovskej strany, bolo nespokojným protestantom zo súkromných záujmov nadzriavané, obzvláste že pri tom dve ženy: Maria Vešeliní a Anna Katarína Zrini, rodom Frangipani najviac vplyvu mali. Medzi protestanty zas účinkovalo najviac kňazstvo, ktoré tak ďaleko išlo, že historickochýrečný kňaz Šopronský Vitnyédi cisára Leopolda pri Schottwiene zlapať, a do Košíc odvieť zamýšľal, keď tento svojej neveste v ústrety išiel; za čo Vitnyédiho sám Zrini v Dunaji utopiť chcel, keby ho bol dostihol.

O našich starých známych z Oravy pripomíname len to, že sa v zbure Vešelinovskej i náš chýrny Čobornák zúčastnil. Keď totižto sprisahanci peňazí nemali, poslal Nádaždi nášho Rapka, teraz kapitána do Kremnice, aby zastavil striebornú fúru do Viedne idúcu a peniaze sprisahancom odovzdal; ale chudák oddal sa už bol dávno trungu, opil sa, a milá fúra mu pod nosom preč utiekla.

Okrem toho ešte poznamenat musíme, že sprisahanci držali schôdzku v Trenčianskych Teplicach, kde mali porady so šľachtou z trinásť Hornouhorských stolíc, a kde 9 marca 1667 mladý Rákóci so Žofiou Zrini zaslúbený bol.

Ďalší beh celého sprisahania obšírnejšie opisovať nemôžeme, ale predsa ešte nasledujúce poznamenávame: že hneď po Bystrickom konvente 1666, Vešeliní zomrel v marci 1667; že sa i s Francúzom i s Turkom i s Poľskom o spojenstvo horlivo vyjednávalo, a že každý z hlavných vodcov svojimi cestičkami chodieval, a svoj vlastný prospech hľadal. Tak rebeloval Rákóci, mladý to a ľahkomyslný človek, k vóli testovi svojmu; Nádaždi chcel byť Palatinom, a tak podhuckával

i luteránov i kalvínov, a Peter Zrini bol zas márnomyšľný, a k tomu tak pyšný, že sa chcel stať pánom Horvatska. Rákóci verejne verboval vojakov; Zrini jich naverboval do 8000; hornie Uhry boli rozbárené; protestantski kňazi dúchali do vatry potajmo, a kázali verejne z kanclá oproti „katolíckym psom.“ A keď sa takto v horných Uhrách všetko verejne dialo, dvor Viedenský hlavne na evanjelické duchovenstvo pozornosť obrátil pre jich napadúvanie katolíctva, i zostavil oproti ním zvláštny súd zostávajúci zo samých Uhrov: arcibiskupa Szelepcsényiho (Pohronca) jakožto námestníka, Žičiho, Forgáča a Nádaždiho, ktorému sa ešte vtedy verilo. Kňazi boli predvolaní, ale neustanovili sa. Pri tom držal Rákóci dietu v svojom spôsobe v Košicach, a cisár poslal ta grófa Rottala k uspokojeniu myslí, avšak bez výsledku. — Zbura vypukla. Rákóci prilákal veliteľa Tokajského, Stahremberga ku sebe k hostine, i zadržal ho v zajatí, hoc sa i posádka držala, a i matka jeho mu Munkáeske brány otvoril nechcela. Práve preto sa najprv oproti Tokaju obrátil, kde sa ale dozvedel, že Špork oproti nemu tiahne a pri tom že sú Zrini, i Frangepan i Tattenbach lapení.

I oratoval život svoj Rákóci len na prímluvu matky svojej, a Stahremberga; priatelia a spoluprisahanci jeho ale boli komisiou, záležajúcou z Lobkovica, Schwarzenberga, Lamberga, Montecuculiho, Nostica, dvorského kancelára Hochera, Dorscha a sekretára Abele, 20 marca 1670 k smrti odsúdení pre: „aversio contra principem,“ pre dopisovanie s cudzími vládami, pre „privata conventicula“ a pre nezákonné zbrojenie.

Keď potom po úplne dokázanej vine prisahanci smrť podstúpil museli, nastal úplný obrat v krajine: Špork vývodil v horných Uhrách, a ten mal ťažkú päsť. Bol on totiž 1670 za hlavného vodca ustanovený proti malcontentom (nespokojencom) v horných Uhrách. Zmocnil sa všetkých horných presmykov i obsadil hlavnie pevnosti Rákóciho: Šároš-Patak, Munkáč a Murán, potom mestá Ečed, Levoču a Košice.

Okolo Košíc, teda v blízkosti Prešova bolo plno strachu a nebezpečenstva, bo Špork milosrdenstva neznal, a zachádzal najradšej s luteránskymi kňazmi najprísnejšie, volajúc

vždy „ha Vitnyédy! ha Vitnyédy!“ kedykoľvek prišla reč i o najnevinejšom kňazovi. V Prešove samom sa držal súd, kde bol obzvlášte obvinený Ambros Ketzer a Radvanský.*) Na Muráni naslé spisy zamotaly viacej osôb do vyšetrovania. V Prešporke bola z novu zostavená comissia, pri ktorej bol predsedom gróf Rottal a generál Heister; tri sto osôb bolo pred súd povolané, mnoho z nich bolo odpravené, a mnoho z nich poutekalo, a keď prvá hrôza 1671 mysle ľudské zaujala, zahнала kňahyňa Sophia Bátori evanjelických professorov Patackých, a luteránom boli kostoly poodnímané v Skalici, Kyseku, Štiavnicí, Rožňave a Košicach.

K tomu zas všetko čo nemeckí vojaci potrebovali, seno, ovos, slamu, drevo, soľ, sviece atď. muselo sa bez každej vynáhrady dávať, a jim v ích neprítomnosti peňazite vyplácať. K tomu bolo naložené, že za každý okov funt mäsa v jatkách vysekaný, za každý okov vína, za každú holbu piva sa daň odvádzať musí. Celému Uhorsku, zemanom, sedliakom a magnatom bola peňazitá pokuta naložená tak že v celej krajine nastal strach a hrôza, a všetko zo strachu začúchlo.

Len dvaja arcibiskupi, Ostrihomský a Kaločský, Selepčini (Pohronec) a Sécéni zastávali krajinu v svojich prosbách a predlohách: muselo to teda nevelmi dobre s protestanty vyzeráť, keď najvyšší hodnostári cirkve katolickej i za druhú odpornú jim náboženskú stránku slovo viesť museli.

Ale dost tu čistohistorických dátok, za ktoré Majlath zodpovedá, a ktoré sme my tu len preto uviedli, aby sme povest našu nadpriaďať mohli, a síce preto, aby scény k nej ešte patriace v svetle tom sa objavily, ktoré na ne len historia vylievať môže. —

Bolo to roku 1674 na začiatku mesiaca juna**) keď sa nad Kriváňom v Liptove

*) Čo sa s nimi stalo opisovať nechceme, ale „Vita Mathiae Bahyl“ nám to tak opisuje, že sa nad tehďajším náboženským fanatismom len zhrziť musíme.

**) Prosíme pp. Matúšku a Kankriniho na nasledujúce riadky zvláštny brať ohľad, jako vlastne na jich concept, bo ďalej ničoho od nich nemáme. len čo sa v kapitoli tejto vypravovať bude. Pôv.

a jeho pobočníkmi čierne oblaky rozťahly. Hory od Hyb až do Spiša strachom sa chveli pred nastávajúcou búrkou. Vrchami do kola hučalo, dudlavé jedle padaly pod rozdráždeným besným živlom, smrek sa na buka podopieral, buk sa k javoru prituloval a tento svojím hybkým vrchovcom ihral sa s pajedivým vetrom, jako s dobrým dávnym priateľom. — Po dedinách vychodily baby z chalúp predto dvere, jednakaždá vajce v podolku trirázy skrucujúce a vyhadzujúce ho na tú stranu, odkiaľ dulo, aby vraj čiernokňažníka ukojilo a udobrilo, ktorý vraj z pomsty, že ho dakde nevďačne prijali, hrozil veľkou búrkou celému vidieku. — Všetko trnulo strachom, že sa súdny deň blíži.

Asi o hodinu vietor prestal, ale v zápätí za ním sa začal dážď cediť jako z cievlak, a rozvlnené potoky hučaly dolinami.

Napriek tejto pluštii vidno z Vážca hore do vršku troch jazdcov rýchlym krokom pohybovať a ponáhľať sa, ačpráve neviem či schválne zo samopaše sa v dáždi okúpať chceli, a či jim ozaj náhlo bolo. Lecikedy koníky popichli, pustili sa do tropu, ale zase keď včasto hlavy na väzy sklopúvali, zdalo sa, jakoby podriemkávali, tak že jich vraníky krokom tichším ísť začínaly. — Tak prešli hodný kus cesty bez toho, žeby kto z nich bol len slova prehovoril. Dvaja šli spolu, jeden pri druhom, a tretí za nimi, bez pochyby sluha. Zdalo sa, že sa tomuto posledniemu toto putovanie nevelmi páči, vysuškoval si totiž mladé fúzy ustavične, a tu i tu sa na Vážec nazpät obozieraľ, ačpráve ani slova pri tom nepreriekol, z čoho všetkého starostlivosť o dve pred ním postupujúce osoby zrejme sa spozorovať dala.

Jeden z prvších už musel premokať, bo neprestajne ľahkú mentiečku z pleca na plece prehadzovaľ, tak že konečne prinútený bol spoludruha svojho ponúknuť, aby sa dakde uchýlili.

„Len shovej brat môj! tam na druhom vršku je hustá jedľa, a pod tou si troška oddýchne. Ej veru i mne začína premokať, — no teda napred!“ — Pri tom popichli ostrôžkami kone, a boli v okamihu pri jedli.

„Hoho Lacko!“ zvolal zas oslovený žartovne, „vytiahni koberec z pod sedla, a prikryj mentiečku, ak ti dač na nej, a na such-

šom tele záleží, lebo jako vidno, prevládal starú jedľu pán Victoris*), a my musíme len mokuť. — Zima ti? — netras sa! nerob letu posmech, lebo ta ver pred celým svetom omalujem.“

„Nežartuj!“ odvetí oslovený Ladislav, „mne je nie do smiechu, bo mi je žiaľ i jedle tejto, u ktorej sme mali najšť zástitu, a predsa len pofukom vetra podlahla, i žiaľ mi je, že sa so mnou do nebezpečia vydávaš.“

„Nie brat môj, nie tak zhurta!“ odpovie súdruh jeho, „nediv sa, že jedľa padla, — to už v prírode ináčej neide, tak i naša krajina, ktorá predtým pevnejšie stála, nežli táto jedľa, kníše sa teraz, i padá práve tak, jako táto jedľa.“

„Čo ta po takých smutných myšlienkach,“ prerече súdruh jeho, „teraz nám to viac nič neosoží, a keď sa do takých úvah raz zapletieš, nuž sa z nich tak ľahko nevymoceš. — Ale, pst! neprav na hlas, mne sa zdá, že sa pod konármi jedle dač hýbe, môžu to byť i vyzvedači, jako sa v terajších časiech i po horách skrývajú, a beda ti, ak sa len jedným slovom prezradíš kto si, a čo si.“

A tu začali s veľkou ostražitostou medzi ráždím vyvalenej jedle skúmať, čo by pod ním byť mohlo. Asi v prostriedku stromu, pod hustým ráždím, zbadali starca ležiaceho, ktorý, jako jeho oblek prezradzoval zo Šáriša sem cestovať musel, a, čo sa snadno domysleť dalo, tu pred lejov útočiste hľadal.

„Daj pán Boh šťastia, švagre!“ oslovili obidva počestní toho tretieho pod ráždím.

„Pán Boh daj i vám, páni moji!“ vlúdne odpovedal Šárišan robiac miesto prichodzím.

„Hia! veľmi sa nepomykajte, my len radšej pod holým nebom zostaneme, jako by sme sa mali dať hromom rozmiaždíť. Dážď prestať nechce a búrka iste je nie ďaleko, lepšie by bolo, keby ste sa i vy starký z pod haluzia vytiahli.“

„Nie, nie dieta božie!“ odpovie starček, s vludným úsmechom a pokrúfac hlavou. „Teraz sa ešte búrky nebojme, lebo len jeden jedinký oblak zasiahol celé okolie, — je síce dost čierny, ale on nás nezastraší. — Keď v jednom kúte sluce svietí, a z druhého sa

*) Victor. Ihra vo slove.

čierňavy valia, i za nimi čistejšie obláčky poletujú, tu potom býva hrozná bitka, oblaky sa rozpadajú, a divé strely padajú, jako by jich sypal.“

„Veru var pravdu máte!“ odpovie zamyslene Lacko, „príroda vraj najlepšie učí človeka. Myslím, že je i s námi tak.“ — Prišla mu na um pri tom uhorská krajina, i vypovie: „Pokiaľ sa sami Turci od poludnia záhubne hrmievávali, vedeli vždy Uhria, kde sa majú postaviť, ale teraz? Turek hrá svoju starú nôtu, Nemci v zakuklenej pomoci svojej nám nebezpečenstvom hrozia, a naši zaslepení nedúverujú v sily svoje, chceli by ohnúť hasiť, a hľa na miesto vody olej lejú doňho, ktorý potom blčí, opeká, a nemá nikoho, ktoby záboženú krajinu v stave bol oratovať. Ale lepšie je zrejme nešťastie, nežli usmievajúce sa nebezpečenstvo.“

„Pravda, pravda,“ dodal starec, „no ruka božia nás všade chráni.“

Matej, sluha, pohadzoval sedlá z koníkov, priviazal ich k stromku a mladí jazdci sa pod chvojky a rážda pritúlili k Šárišanovi.

Nemo sedeli za hodný čas, každý sa viacej o seba, nežli o druhých staral, a každý svojim myšlienkam sa oddával.

Starec sa tu i tu obzeral za seba svoju dlhú halienku nahaľujúc, jako by ňou dačo ukrývať chcel, čoby naši šuhajci sotvá boli spozorovali, keby sa nebolo uslyšať dalo hlboké vzdychnutie za chrbtom starcovým, ktoré vyzradilo, že má ešte jakéhosi spoločníka. Starec, aby každú otázku predišiel, ozval sa, „nič si z toho nerobte, to je môj syn. Ešte pred dažďom, keď vietor najväčšmi zúril, dostali sme sa pod túto jedľu, ale sotvá že sme si usadli, strom začal pukať, i vyvalil sa. Šťastie, že vietor dul na druhú stranu, bo by nás tu bolo ináčej podrúžgalo. Môjho chlapca zachytil konárik, i troška ho obkallil, i troška ho postrašil, a on potom od zimy zaspal.“

Keď slová tieto neistým hlasom predniesol, obrátil sa k dieťaťu svojmu, odokryl halienku, pobožkal ho na čelo, a chlapec podvihol hlávku s usmievavou tvárou k dobrému otcovi.

Ladislav, bližšie sediaci k Šárišanom, zarazil sa pri tom výjave, i potrhol svojho spolucestovateľa. Oba pozreli na utešeného

junoša, ale spolu i spozorovali pekné vlasy po jeho pleciach sa vlniace jako zlaté kružlinky, spozorovali ďalej veľké, spánkom omdnuté sivé oči, do vókola jako zorničky strielajúce, útle tahy tváre, v ktorých viac nežnosť, jako mužská tvrdosť sa označovala, slovom, všetko čo na junošovi videli, priviedlo oboch do rozpaku. Pri tom by nikto nebol mohol starca za to držať, čím ho jeho šaty sedliacke robily, zvlášte ten nie, kto ho hororiť počul; a teraz, keď tvár dieťaťa jeho sa ukázala, bol by len slepý istíť mohol, že v tých hrubých šatách človek nižšieho stavu väzí.

Tá samá myšlienka svitla odrazu v myšli jak Ladislavovej, tak i Kazimírovej, tak že sa prvejší nemohol zdržať, opýtať sa starca kto je, odkiaľ je, odkiaľ ide, a kto je ten spoločník, čo s ním putuje.

„Som Šárišan!“ odpovie opýtaný, „jako to ľahko po šatách mojich poznať môžete; na rozkaz rychtára Ketzera idem do Oravy k pánu Meškovi; chlapec je môj vlastný, ale že matky viac nemá, nechcel som ho samého doma zanechať.“

„Šaty vždy človeka nerobia, starček dobrý“ preriekne Ladislav, „a posolstvo Ketzera svedčí, že ste zo stránky našej. — Nebojte sa cisárskych v osobách našich. Ja som syn Meška Jozefa z Kubína, a toto je môj dobrý priateľ, Kazimír Revický; obidva ideme zo Sedmohrad domov do Oravy.“

Šárišanovi sa od radosti slza v oku zaligotala, tak že nemohol slova prerieť. A tak uchytiac mladému Meškovi ruku, pritisol ju k srdcu, ustfískal ho, ubozkával ho jako vlastné dieťa. — Po chvíli začaly mu síce ústa pohrávať, ale mu radosť, že sa sišiel so synom suseda svojho nedala prijsť k slovu. I zamútilo sa tedy oko, a pustil sa do hlasitého plaču.

Zdánlivý syn jeho, vidiac otca zaslzaveného nemohol tiež vlastným citom odoláť i — plakal s otcom.

Mladí Oravci nevedeli čo majú o všetkom myslieť, ale počujúc fikanie, sklopili hlavy na dol, a neopovážili sa prerúšať svätý tento okamih. *)

*) Dotiaľto Matúška.

Ale v tom sa zmužil stavec, vystrel sa jako sviečka, stisol Lackovi ruku i vypovedal: „keď ste vy teda moji príbuzní, krv moja, priatelia moji, tak sa patrí, aby som i ja s vami dôverne slovo prehovoril. Dávno som vás nevidel, bo ste boli v Sedmihradoch, ale znám prečo ste tam boli, a hoc ste mladí, to ste ta išli iste na pokynutie moje vlastné. — Ja som Elek Kubíni, a táto je Žofia Revická!“

Slová tieto udrely jako hrom v srdcia mladých ľudí: skočili, ani sa len nepoklonili, ale začali ruky starcove bozkávať, a tisli jich na prsá svoje.

„Dobre, dobre deti moje!“ prerече Elek pevným hlasom, „tak sa svedčí na mládež, bo keď v nešťastí omdlievajú sily starších, bujará mládež je povolaná zaplniť mezeru, ktorá následkom toho povstáva!“ A tu pohliadol na Kazimíra Revického i vypovedal: „objím pokrevnú svoju! Čo sa díváš? — rob čo ti kážem!“

Kazimír sa ale neopovážil zblížiť sa Žofii, a pýtal sa jednoducho Eleka: „ale ujček mój, aká že je to pokrevná moja, keď o nej nič neviem?“

„Nuž takáto pokrevná, vidíš,“ odpovie Elek, „Keď Čobornák šturmoval dom starého Jonáša, a keď tento pri tom i s Elenou zahynuli, ja som prostriedkov použil, aby nevinné dieťa nezahynulo, i dal som ho odniesť z domu, a poslal som ho hneď do Ketzerov do Prešova, kde bolo až po dnes vychovávané v čistej luteránskej viere a v bázni bozej; keď ale teraz nastaly zlé časy, a v Prešove bezpečnosti žiadneho niet, išiel som si s nebezpečenstvom života pre dieťa, vediac, že som i ja bol príčinou siroby jeho, a o ktoré som sa posiaľ viacej staral, jako by to boli v stave kedy rodičia jeho, i strichol som ho, hoc z ďaleka, jako oči v hlave. A tak keď som ja jej najbližší zo strany matkinej, ty si jej najbližší zo strany otcovej. A len mi predca uveríš, že v krajine uhorskej nič tak ľudí s ľuďmi nespája, jako pokrevnosť a príbuznosť a hoc by to bolo i v desiatom pokolení?“

Kazimír vzal ruku Žofijinu, bozkal ju, pritisol ju k srdcu svojmu, ale neopovážil sa pobožkať jej líce alebo jej pery.

„No čo si tak haneblivý,“ ozve sa Elek, „však ste blízka rodina!“ — Ale Kazimír na všetko to pristaf nemohol, lebo hádam nechcel.

„Nuž keď si taký, jako by si byť nemal,“ pokračuje s obľubou Elek, „tak ty Lacko poď, a bozkaj dievča, však je pekné jako lalija, a je tiež i z rodiny tvojej! Žijeme časy zlé, neznáme pokiaľ nám Boh ešte života dopraje, bo dnes si tu, a zajtra ti môže neprajný svet hrob pripraviť, že sa nenazdáš ani jako, a tak milujme sa aspoň my rodina pokiaľ žijeme!“

Ladislavom to zatriaslo, a keď trasúce pery jeho podotkly sa pier krásneho dievčata, a keď ho ovanul dych jeho, tu zostal skamenelý, a pozeral stľpkom, jako by ani nevedel čo sa s ním зробilo.

Zdalo sa, jako by bol povďačným i búrke i zvalenej jedli. A predsa sám nevedel že je to tak.

K premýšľovaniu ale nebolo času, bo Elek zavolať: „chlapci! robte poriadky, aby sme sa ďalej dostali!“

Obzreli sa teda mladí Oravci po nebi i uhliaďli, že čistejšie oblaky prichodia z poza Kriváňa, i že dážď prestáva, že slniečko prebleskovať začína a že sa pomedzi mladou svrčinovou derú svetlé paprsky, jako stužky z party mladuchinej. Chvojky stromov začaly sa samé od tepla dvíhať, čo bolo našim cestovníkom veľmi vítaným.

Na rozkaz Ladislavov priviedol Matej kone; na jedného si sadol Elek vezmúc Žofiu pred seba; Meško a Revický posadili sa na dva druhé, a sluha jich kráčal za nimi pešky, až hodný kus cesty za chrbtom mali.

Elek, jako sa pozdávalo, v okolí tomto známy, zpozoroval od razu medzi Hybiami a Dovalovom, kadiaľ toho času hlavnia cesta dolu k Mikulášu a Ondrašovej, a odtiaľ cez Svätoanskú dolinu do Oravy sa tiahla, ohníky, a súc už dávno naučený, nikdy ani ten najmenší predmet na cestách v tých neistých časoch sa ukázavší zpúšťať z očí, zadržal koňa, pokiaľ celá spoločnosť pospolu nebola, potom ale vyriekol: „priatelia moji! tam kde ten ohník horí, bezpochyby leží vojsko cisárske, ktoré sem tam po okolí rozosiela ľudí svojich, aby preskúmali kraj a ľudí podozreých zajímali. Ticho teda! zvráťme sa na bočnú cestu!“

Ale sotvá toto dopovedal, tu od razu z poza kriakov, z poza stromov vyskočilo viac vojakov, ktorí zavolali: „Stoj! kto si!“

„Dobří priatelia!“ bola odpoveď.

„Jakí priatelia?“

„Idúci domov do Oravy.“

„Odkiaľ?“

„Čo vás do toho!“ odvetí na to rozhnevany Kazimír, však hádam len svobodno človeku statočnému užívať cesty, ktorá je pre každého človeka. A kto že ste vy?“

„Čo teba do toho! dolu s koňa!“ zakričal strážamešter, „kaprál Varda! odzbroj ich všetkých, a zaveď ich k vatre, i povedz pánu lajdinantovi, aby si dal pozor, pozor, pozor!“ A potom pošuškal do ucha kaprálovi, že je toto slovo na zajtra parolov.*)

I Ladislav i Kazimír boli odzbrojení, (bo vtedy uhorský zeman bez šable na boku skoro ani pred dvere nevychádzal) a posledný bol prinútený pešky až k ohnisku kráčať, kdežto si kaprál na jeho koňa sadol a ustavične i na pravo i na ľavo sa ohliadal, či jeho šesť chlapov tak postupuje, aby zo zastavených osôb žiadna utiecť nemohla.

Keď potom k vatre prišli, sosadol kaprál s koňa, predstúpil pred lajdinanta Helma, vystrel sa, zdvihol ruku k čiapke, pozdravujúc tak predstaveného svojho, i vyrozprával čo sa stalo, a jako celý šereg nespokojencov strážamešter lapil.

Lajdinantovi to bolo všetko po vóli, bo si pomyslel, že všetka zásluha pri zlapaní buričov len jemu patríť bude, a tak, fajku v ústach držiac, a vztyčiac sa, pyšne vypovedal: „dobre Varda! budeš skoro strážameštom. Tvoje zásluhy o dom cisársky a krajinu nezabudnem u generála Schottenbergra tak predniesť, že sa za dva tri dni strážameštom stať musíš. Teraz zostaneš tu, a pošeľ pre strážameštra, aby prejal tu veliteľstvo na miesto moje, a keď príjde, zaujmeš ty miesto jeho v horách pri stíhaní buričov.“

Sadol si potom na koňa Kazimírovo, kázal tomuto spolu so sluhom pešky ísť, pri-

*) Parolov sa nazýva slovo, ktoré sa každý deň na stráži súcim vojakom dáva, aby sa jeden druhého poznali, ktoré slovo ale sa nikdy prezradiť nesmie.

dal k sprievodu ešte desať vojakov, a mysliac si, že sa hneď stane kapitánom — bo vtedy ešte oberlajdinantov nebolo — pyšno uháňal so svojimi lapenými ku Hrádku *) a od dal ich tam s výrazom významnosti svojej hrdo, pyšne, jako by bol celý svet vybojoval, tedy celkom tak, jako to nižší dôstojníci vo vojsku obyčajne robíť zvykli, keď sa jim dať nadabí, čo jim hádam k rýchlejšiemu postupu vo vojsku poslúžiť môže.

Zaviedly tedy všetkých lapených do priestrannej síce, ale obyčajne tmavej a teraz skromne osvetlenej izby zovnajšieho zámku, pred ktorú bola hneď stráž postavená. I zavolali hneď komandanta zámku generála Schottenberga; tento ale súc sasfk, a sám luterán, vojak síce znamenitý, ale na najvyš nenavidiaci pletky, ktoré sa udávaly oproti i tým najnevejším ľuďom z čiastky že sú rebelanti, z čiastky že sú luteráni, nevelmi staral sa o výsledky polapaných, bo už zunoval všetky tie zväčša naničhodné vyšetovania, kde totiž veľmi často na javo vyšlo, že sobeckí udavači zhusta i svojich najbližších priateľov jako luteránov a tak vraj rebelantov, alebo i najnevejších občanov vôbec za buričov vyhlašovali a vrchnosti udávali.

No a táto, aby si útraty na zradcov vlastnej krve a na kadejakých iných vyzvedáčov nepoctivých vynahradila, alebo aby sa pomstila na nespokojencoch, pohánala týchto pred súd vojenský, a pozbavovala jich života i majetku. A tak, kde mohol, vyhýbal každý každej inquisicii. Keď ale teraz lajdinant Helm s vážnym výrazom tváre dnu vstúpil a vypovedal, že sa obidve osoby z Prešova už oznámené na Hrádku, a že sa jemu poštastilo po mnohodňovom stopovaní jich zlapať: tu skrčil Schottenberg čelom, ale nechtiac sa prezradiť, povedal k domovej panej, s ktorou sa bol práve zabával: „pani grófká! však

*) Hrádok mal byť vystavený 1241 roku vtedy, keď Tataři Uhorsko plienili; dobyli ho potom Husíti; pred rokom 1479 mal ho v zálohu Ján Trenka za 3600 zl. od kráľa Matiaša Korvína, a dostal ho po ňom od toho samého kráľa Tomáš Tarci, dôstojník vojenský. Potom vládli zámkom týmto Zápoľovci, Pekry, Báthorička, Balašovci, Zayová, Pográny, Hoszútoty, Ostrožíf, a v rukách tejto rodiny sa nachádzal až do roku 1702. —

mám pravdu, keď povedám, že je mne ťažko vo vašich uhorských záležitostiach, súdiť, keď vlastne ani neznám, jaké sú tu u vás v Uhrách pomery medzi stránkami, a potom ani reči tutejšej nerozumiem. Krušno by mi prichádzalo ľudí len preto odsudzovať, že som hádam výraz slov jejich zle rozumel.“

„Vy ste boli pán generál voždy človekom múdрым a opatrným,“ odpovedala Ostrožitka, „a tak i teraz pravdu máte. Nech Uhra súdi Uhor, bo nám cudzí rozumieť nemôže, len my sami sebe. Ráčte ta odoslať tu pána plukovníka Michnu, ten je i Uhor i zeman, a k tomu vojak, na ktorého sa iste spoľahnúť môžete, bo by ináčej plukovníkom nebol.“

Julius Michna, už teraz plukovník zadržoval sa grófke za tieto jemu tak lichotiace slová, a prijal vďačne rozkaz predstaveného svojho, aby hneď zaviedol výslech zajatých.

Vstúpil do izby, ale zarazil sa, keď počul hlas Šárišana opýtaného kto je, bo mu prichádzal zvuk reči jeho veľmi známy.

„Kto ste, a odkiaľ ste?“ opýtal sa plukovník obyčajným spôsobom.

Vyhýbajúc každej určitej odpovedi, vyriekol Elek: „idem do Šáriša s mojím synom navštíviť rodinu do Oravy!“

Ale tu Michna pohliadol na tvár Šárišana, a schytiac sviecu, držal ju pred tvárou jeho tak ostro, tak prenikavo, že sa v Elekovi duša zatriasla. Ale hneď nato počudoval sa, keď Michna sviecu znovu a to docela spokojne na stôl položil, a po Šporkovsky silne zavolať v nemeckom jazyku: „Ordonanc.“

Ordonancia prišla, a plukovník Michna veliteľsky ruku vydvihnúť preriekol: „ordonanc! zavedieš týchto všetkých do tretej izby! A ty“, prehovoril k Elekovi „zostaneš tu k výslechu!“

Ordonancia odviedla zľapaných, a keď zvuk ich krokov v chodbách zatíchol, Michna odovrel dvere, pohliadol nimi von obzerajúc sa či sa pred dvermi okrem stráže ani slova slovensky nezaujúcej dakto nenachádza, i vrátil sa do izby, a trasavým, skoro plačlivým hlasom vyriekol, Šárišana vrúčne k prsám pritiskúc: „zle je, zle je pán viceispán, vy starý priateľ môj! Bože môj! prečo ste mali upadnúť práve do rúk mojich? Ja som vás hneď poznal i po

hlase i po tvári, obzvláste keď vás už od Prešova šľakujú, a osoba vaša úplne opísaná je. Biedny priateľ môj! Ale teraz času niet. Povedzte mi, kto je váš sprievodčí, a nebojte sa nič zrady, bo ja som Julius Michna, čo dakedy u vás pohostinnosť celé týždne požíval, ktorému ste vy k starootcovskému majetku dopomohli a ktorý sa za mladi svojej s najvrúcnejším srdcom o ruku netere vašej, Eleny uchádzal. Povedzte mi len, kto bol opísaným sprievodčím vašim, aby sme vás obidvoch čím skorej vysvobodit mohli.“

I odpovie dutým vážnym hlasom Elek: „Žofia, dcéra Štefana Revického, a Eleny Kubních.“

Michna ztrpól, zkamenel. Zvesil hlavu, a udrel sa obidvoma rukama na čelo. Ale nemajúc času sám na seba jakého takého ohľadu brať, zavolať „ordonanc,“ a rozkázal najmladšieho z ľapených priviesť, a keď bola Žofia privedená, nepovedal nič, zaplakal, pobozkal ju i na čelo, i na líce i na ústa i vyriekol: „dieťa moje drahé! ja som mal byť tvojim otcom, bo za spojením s tvojou matkou túžilo srdce moje, čo nestalo sa. Teraz choď a žij! Míchna sa o to starať bude. Ale len choď, choď!“ A potom zavolajúc „ordonanc!“ dal ju odvieť preč.

Keď tak sám s Elekom zostal, zatriasol sa, a vypovedal k tomuto: „pán viceispán, zle je s vámi! vy nesmiete touto cestou do Oravy, bo vás v Kubíne zľapajú, i keď by ste ta pobočnými cestami došli. Teda počujte radu moju, a nasledujte ju. Vás zadržím tu, a pošlem vás hneď zajtrá s vojskom do Velkej v Spiši udajúc že ste vy sprievodčím nemeckého v týchto krajoch ešte posiaľ neznámeho vojska. Šestnásť spiských miest prislúcha Poľsku, a tak sa vo Velkej ztratíte, a pôjdete cez Poľskú do Kubína, kde si však pozor dať musíte, a sa hneď i so svojimi na zámok utiahnete, a tam sa tak dlho brániť budete, pokiaľ ja neprídem. O dva dni idem do Viedne, a budem na kolenách prosit cisára o vaše omilostnenie, ktoré istotne obdržím; len do toho času sa pre Boha držte, bo pre vás inej pomoci niet. — A teraz mi povedzte, kto sú vaši súdruhovia?“

„Ladislav Mesko, Kazimír Revický a jich sluha.“

„Dobre teda!“ odpovie Michna, „Kazimír je nie napísaný na sozname rebelantov, a tak ho oblečiete v šaty vaše, a Žofíne dáte sluhovi, tak že jich hneď prepustia keď príjde k ďalšiemu vyšetrovaniu; Žofia ale i s Ladislavom musia hneď preč do Kubína, a hoc by storáz ustatí boli a dostanú lístky generala Schottenberga pred ktorými sa každý vojak klaňať bude, — len skorej, len skorej preč! Urobte všetko podľa nárady mojej, pán viceispán, bo ináčej zhyniete i vy, i vaši súdruhovia! — Skoro, skoro. — Ale „ordonanc!“ zavolať ďalej Michna, a keď prišla, povedal: „prived toho najmladšieho zase sem, a tohoto tu odveď na zad!“

Elek chcel hovoriť a sa odobierať, ale Michna to nedovolil.

Žofia prišla.

Michna nehovoril z prvu nič, ale pery jeho sa pohybovaly, ruky sa zdvihly i položily sa na hlavu dieťaťa a ústa vypovedaly: „dieťa moje, dieťa moje! dieťa mojej milo-

vanej Eleny! ty dieťa moje, čo som ti vlastne krstným otcom, hoc mi srdce dakedy pukalo, že som bol prinúteným tebe byť len krstným otcom, zdrav sa mi maj! — Tu máš prsteň s diamanty, a to prsteň matky tvojej, ktorý som za drahé peniaze odkúpil, keď Čobornák i starého otca tvojho, i matku tvoju usmrtil. To je vlastne dedictvo tvoje. Ale tu máš i prsteň, ktorý som ja sám darom od cisára obdržal, a ktorý ťa pred každým cisárskym vojakom ochraňovať bude, keď ho len ukiažeš“

A potom po malej prestávke, nedajúc dievčaťu ani k slovu prísť, a ho do dobrej vôle vybozkávajúc preriekol: „teraz choď! Boh ťa žehnaj tak, jako ťa žehná tvoj krstný otec, a rob, čo ti strýc Elek povie!“

„Ordonanc!“ zavolať na to plukovník, a k vstúpivšiemu vojakovi prehovoril: „zaveď človeka tohoto k jeho kamarátom do tretej izby. Marš.“

(Pokračovanie nasleduje.)

Že ma ľúbiš . . .

Vďaka za to slovo krásy,
Nimž môj život odkliala si,
Keď v náručí mi zjavila,
Že ma ľúbiš, duša milá!

Vďaka za to večná tebe,
Nech ťa všade žehná nebe,
Bo kto iným nebe dáva:
Nech ho venčí nebies sláva!

Pravda, slasti okamženia
S trúdnejšími sa zamenia,
A osudu tajné plány
Rozdelia nás v rôzne strany.

A čo stať sa snáď nemôže —
Nedaj mi to dožiť, Bože!
Že v čiernom žitia osude
Srdce tvé mne tŕieť nebude;

Že mi zrak tvoj milý zhasne,
Osinejú pery krásne,
A slová tie striebrozvučné
Klatbou zavznajú mi hlučne,

A srdce sťa sveta rieky
Hlučné bude liať náreky:
No i potom v ľubom znení
To „ľúbim ťa“ znieť bude mi!

Tak môj bez lásky nemilý
Zvädne život, vyschnú sily,
A duch mladý, vyšších letov
Pôjde ťa do vyšších svetov.

No v ostatnom okamžení
Budú pri nadzemskom znení
Liať sa dušou sladké hlasy,
Že ma ľúbiš — deva krásy! —

Ján Alex. Fábry.

Dve pištole.

Prostonárodná činohra od Szizligetiho.

(Pokračovanie.)

DRUHÉ DEJSTVO.

Štatarium.

I.

(Izba u Zápoľa jako v prvom dejstve.)

Výjav prvý.

Lujza (sama.) Ale kde je už zase? Keby vedel, aká som nepokojná; celú noc som ani len oka nezažmúrila. Ach, ako sa to všetko premenilo! šťastie, mier, spokojnosť: to naraz všetko preč! — Ale kde len môže byť tak dlho? Veď je už ráno! — Svätý Hospodine! ak sa ozaj tak zavraždil? Pred polnocou vstal a odišiel. (Otvorí ľavé bočné dvere a nazre dnu.) Pištole nie sú na stene — už je isté! Kde mám klobúk, mantylu? — Hah, kroky!

Výjav druhý.

Zápoľa. Predošlá.

Lujza (radostne vrhne sa mu do náručia.) On žije! on žije! — Ale čože je ti? Kde si bol?

Zápoľa (rozchechce sa.) Hahaha! tu je to (vytiahne peniaze.) Tu sú peniaze! ratovaní sme.

Lujza. Vyhral si nazpäť —

Zápoľa. Vyhral? hahaha! Vzal som si násilne, čo mi len úkladom a klamstvom odňaté bolo. Nevypytuj sa mnoho; dost na tom, sme ochránení. (Vrhne sa na pohovku.)

Lujza. Pre živého pána Boha! čo si urobil?

Zápoľa. Čo? a ty sa ešte pýtaš? Nuž či som nemusel teba a naše dieťa ratovať?

Lujza. Oh nebesá! ak si ešte väčšiu potupu na nás uvalil? Čo potom, ak ti príjdu na stopu?

Zápoľa. Toho sa neboj; jeden výstrel ho na veky nemým učinil.

Lujza. Výstrel? (cívne.) Nuž tys vrahom?

Zápoľa (k sebe príjdu.) Ktož to vraví? Nie, nie som vrahom! V horúčke som vravel. Jaj, chorý som! (pustí sa do plaču) veľmi, veľmi chorý.

Lujza. Na ulici je krik — ľud behá sem tam — čo to znamená? (otvorí oblok.)

Zápoľa (zplašený.) Čo? krik? Jaj kamže sa schovať?

Výjav tretí.

Melina (vonku pri obloku.) Predošli.

Melina. Ach, dobré rano, milosťpani!

Lujza. Kamže ten ľud beží?

Melina. Povážte si len! Baróna Skalkého tej noci zavraždili! Zlodej vylámol stolík, no, na jeho nešťastie, to jest na barónové nešťastie, alebo, na zlodejové nešťastie, vlastne ale na nešťastie oboch, barón práve vtedy vkročil do izby, keď zlodej peniaze chcel sobrať; a zlodej vidiac sa poznaným, zastreľil baróna. No vie sa už zločinec.

Lujza (zviskne.) Svätý Hospodine!

Zápoľa (pre seba.) Nie, na pranýr ma nepovlečiete.

Melina (ktorého jeho žena z ulice volá, aby už išiel.) Hneď, hneď idem. (k Lujze.) Vidíte, milosťpani, moje žienka ma čakať nechce. Teda jako hovorím, vie sa už — (do ulice hovorí.) Ale hneď, len čo dvadcať načítam; počkaj už len trošku. (K Lujze.) Ba ho už i lapili a k pranýru priviazali.

Zápoľa (radostne.) Ratovaný som!

Melina. Hej, zvedte milosťpani, a čudujte sa — (do ulice) ale čakaj že už trošku! (k Lujze.) Máme štatarium, a do večera visieť bude; (do ulice) idem už, no! — idem! (k Lujze.) Odpustite, nemožno mi ďalej ostať; viete, čo je moja žena za šarkana! Porúčam sa (do ulice.) No, tu som ti už! (Odide.)

Lujza (zatvorí okno; trasie sa.) Ratovaní sme.

Zápoľa. Ale nevinný bude trpeť! Oh, hrozná to vec.

Lujza. Nemáš teraz už príčiny vec ďalej tajiť; tys jeho vrahom, no ratovaný si.

Zápoľa. A či si nepočula, že nevinného lapili.

Lujza. Podozrenie na iného uvaleno, a práve to ťa zachránilo.

Zápoła. Ale ak ho odsúda? Či mi moju dušu netaží už dosť krve? Jakýsi vnútorný hlas mi šopce — a to iste môj dobrodúch — abych šiel a sám udal sa vrchnosti.

Lujza. A nešopce ti tenže vnútorný hlas, že zhanobíš ženu a potupiš si dieťa? Nešopce ti, abys ratoval seba?

Zápoła. Oh pravda, hrozná pravda!

Lujza. Ja hovorím, že všetko oddialíš načim, čo by ťa do podozrenia uviesť mohlo. Rob sa pokojným. Obleč si županok. (Podá mu hábu.) Spoločnosť nehladať, ale jej ani nevyhybuj. Kde sú ti pištole? Tie načim opäť na stenu zavesiť.

Zápoła. Pištole? pištole? Jaj beda mi! nebo ma slepotou strelalo! zradený som!

Lujza. Čo vravíš?

Zápoła. Moje meno je vryté do nich.

Lujza. Ale kde sú?

Zápoła. Na dejišti vraždy. Keď som baróna zomierať videl, všetko mi z ruky vypadlo. Čul som kroky, a utekal som bez smyslov; zdalo sa mi, že ma prenasledujú. Prsia mi čosi stislo, že som dychu nemal. Utekal som do lesa, a tam som na zem klešnul, súc dlhý čas bez seba. Nástroj vraždy mi len teraz na um zišiel.

Lujza (zamyslená.) Keby sme len vedeli, koho lapili? — Keby to dakto z našich známych bol, boli by sme zachránení.

Zápoła. Jako?

Lujza. Povedali by sme, že si pištoľ od nás požíchal.

Zápoła. Žena, ty si ešte hroznejšia, lež ja. A dala by si nevinnému zahynúť?

Lujza. A mám zahynúť dať tebe, otcovi môjho dieťaťa? Mám zhanobiť dať seba i svoje dieťa? (klopanie na dvere.) Ide ktosi! sober sa. Volno!

Výjav štvrtý.

Hugáň. Predošlí.

Hugáň. Dobré ráno! Alázatos szolgája! (Ruku bozká.) Nuž, ráčili už počuť? Čo povedia k tomu? Kto by to bol veril?! (Rozvine uteráčik, a na stôl rozkladá holičské nástroje.)

Lujza (vezme nedrovanie.) Sme vo smrtných úzkostach; ja i môj muž.

Hugáň. Nuž a ja! Ruka trasie sa mi jako osika. Ak dnes mojich konventionalistov

nepozarezúvam: nuž nikdy! No nedal bych to za 100 zl. Aspoň za dva roky budem mať čo vraveť počas holenia. Ešte do módy prídjem! tunajší druhý holičský sklep na zkazú vyjde; ano na zkazú! lebo, nechže vedia, rogo, že ja, ano ja bol som očima videným svedkom! (Zhlboka si oddýchne.) Opravdivé šťastie pána urodzeného, že je dnes piatok, a vy pane urodzený ste prvý, ktorého holím, a pánu urodzenému prvému dostalo sa to šťastie, počuť môcť odo mňa celú tú krvavú históriu! (Položí stolec na prostred izby.)

Zápoła. Dnes sa nedám holiť.

Hugáň. Ale veď je na pánu urodzenom poriadok; a môžem povedať, že s tou bradou špatne vyhliadať ráčite.

Lujza (bokom.) Chceš sa prezradiť?

Zápoła (sadne na stolec.) Ačpráve sa nie najlepšie cítim.

Hugáň (mydlí ho.) Veľká brada je už sama v sebe chorobou; o tom mnohí pochybujú síce, no predsa je tak; od veľkej brady totižto svrbí koža, zo svrbenia kože môže povstať zapálenie, zo zapálenia rana: a hotová je choroba.

Lujza. A ktože ho zavraždil?

Hugáň. I to dozviete sa milostpani; len pomaly, pomalyčky! ešte sme nie pri tom tak ďaleko. Ja som veľmi mnoho francúzskych románov čítal, a viem ako načim dať zaujímavé prednášať, aby to na konci plesklo. Ja všetko tak prednášavam, že to na konci pleskne. Tak som i nedávno pochodil. U „zlátého jeleňa“ bol vojenský dôstojník ubytovaný, a dal ma zavolať, abych ho oholil. Ja bežím, utekám, zamydlím ho, a naturalne, jako obyčajne, počnem mu rozprávať mestské novinky, medzi iným: ako panička Etelka Tapši zutekala s istým lajđinantom Kokrhelom; rozpoviem mu všetko do podrobná kade, jako a na kolko mesiacov sa preč odobrali — v opravdivom francúzskom spôsobe —; no ale to i plesklo na konci! ano skutočne plesklo, len že na mojom líci: lebo ten čo som ho holil, nebol nikto iný, jako sám pán lajđinant Kokrhel. No ja, a táto znamenitá anekdota mi už pädesiat conventionalistov dohnala.

Lujza. A meno vraha?

Hugáň. Pomaly! Pomaly! Teda včera večer, odíduc zřato, boli sme u pána pošťára

na večeri. A po večeri, ponevác je pán poš-tár bruchatý, a mnoho pil, aby ho dajako neporazilo: išli sme do kaviarne, zabaviť sa kus na gulkárni, dobre po slovensky billiardovať. Ja znajúc s kým hrám, dal som mu prvú parthiu vyhrať; ale druhú som ja vyhral. Z toho povstala „contra“, ktorú, rozumie sa, ja vyhral; potom zas ja jednu prehral, a zas vyhral a tak som ho do labyrinthu contrí zaplietol, že už ani nevedel kam z konopí. Slovom, prehral 16 parthií, čo činí úhrnom 48 grajciarov! a bez 48 grajciarov domov išť, u pána pošťára tolko znamená, jako svoj chrbät istému domovému spôsobu flutirovania a mastenia vystaviť: nasledovne, aut caesar, aut nihil, počali sme sa hrať o dvadciatnik — rozumie sa Lonyajovský.

Lujza (nepokojno.) A meno vraha?

Hugáň (holiť počína Zápoľa.) Teraz k nemu pristupujem. Ako sa tak a la grosso hráme, bolo poldvanástej. Dobre viem hodinu, lebo pošťár, bojac sa svojej ženy, za každým krokom svoje hodinky z vauku vyťahoval a pozeral. Vtedy teda, oproti kaviarni, na rohu dolnej ulice, v ktorej i barónov dom stojí, videli sme čosi čierneho stáť. Rozumie sa, že tma bola, lebo naša velemúdra mestská rada, súc nepriateľom všelikého svetla, ešte voždy nechce dať ulice osvetliť, tej súc mienky, že každý statočný človek o ôsmej už do posteľe lahne. Jako teda tú čiernosť vidíme, chceli sme sa ešte stavať extra o pohárčok slivovice, či je to strašidlo a či hlásnik. Tu naraz vytisne sa mesiac z poza oblakov, a my zaraz poznali sme nášho človeka.

Zápoľa. Kto to bol?

Lujza. Vy ste ukrutný!

Hugáň. Len pomaly, pomaly! Naš človek z bočného vauku vytiahol pištoľ, a vopchal si ju do zadného, rozumiete? tú pištoľ. Práve v ten čas mali sme novú contru, a prišli sme do ohňa. Naraz vyzriem zas von oknom: a náš človek zmiznul. Hodiny dvanástu bily — pošťár zbladnul ako múčny mech. Ešte sa nenalაკajte, prosím, lebo on len preto zbladnul, lebo do dvanástej vystať, je preň taký priestupok, za ktorý ho žena neomylnne vyzauškuje. I vezmeme teda naše klobúky, a ponáhlame sa domov. Boli sme práve pred barónovým domom, keď naraz začujeme v jeho izbe výstrel a desný krik.

Veru ani my sme viac nepotrebovali, udreli sme na uličné dvere, šťastlivo jich vylámali, a v okamihu vrútili sa do izby, s tým ležiacim obstojateľstvom, že sa pošťár na zem zrútil ako brav. V izbe — no povážte len! barón v svojej krvi, náš človek zjašený, bladá, sluhami obkolesený, pri jeho nohách vystrelená pištoľ, vo vauku druhá, a povážte len, prosím, teraz to pleskne, človek ten bol tajemstvenný Šumoslavín! (Práve dokončí holenie, a hlboko si oddýchne.)

Zápoľa (zamdle sediac na stole.) Ach!

Hugáň. Čo to? Pan urodzený zamdleli!

Lujza. Len závrat dostal. Máva to častejšie. K tomu: boli dobrí priatelia, a vyznať mi nutno, že si Šumoslavín včera večer od môjho muža pištole vypožičal; nuž iste i to naň účinkovalo, žeby asnaď do dajakých nepríjemností prist mohol.

Hugáň (chytro sobere svoje náradie.) No či sme hned nehovorili, keď včera večer tu bol, že si na dákom figli hlavu láme, žeby dobre bolo pána urodzeného upozorniť? Hm! teda tuná si pištole požičal? tuná? Ó, to sme dosiaľ nevedeli! (Soberúc svoje veci pod pazuchu.) Zaraz môjho tovaryša žilu sekať pošlem, a i sám utekám, a všade to vyrozprávam. Ó to sme dosiaľ nevedeli! Teda tuná si pištole požičal! I to som ja prvý počul. Ó me terque, quaterque beatum! (Odbehne.)

Lujza. Mužu! sober sa! vstaň!

Zápoľa (K sebe prijde.) Oj hrozne trescú ma nebesá!

Lujza. Buď mužom! — len len že si sa s tvojou zbabelosťou neprezradil. Zaďakuj sa môjmu vynálezčivému rozumu, že si zachránený. Hugáňovi som povedala že si pištole tuná vypožičal.

Zápoľa. A tým vyslovila si nad nim výrok smrti.

Lujza. Zachránila som ťa!

Zápoľa (vstane.) A či vieš, žena, na koho si tým uvalila tú najhroznejšiu obžalobu? Vedz teda, že nie len na nevinného, ale na môjho brata! na môjho vlastného brata!

Lujza. Šumoslavín?

Zápoľa. Ano Šumoslavín je môj vlastný brat!

Lujza. A prečo si to tajil?

Zápoľa. Preto že sme poľskí vystehovalci; sme poslední potomci ťažko navštívenej

grófskej rodiny. Majúc voľbu len medzi vyzhovaním sa a šibenicou: oba sme to prvé zvolili, a bez všetkých hmotných prostriedkov dostali sa do Uhorska. Mój brat zdržoval sa v Pešti jako učiteľ spevu a hudby, a ja sa dostal do vášho domu jako vychovavateľ, a potom skrz tvojho otca, môjho predchodcu do úradu.

Lujza. A prečo si tajil predo mnou? Ne-dôveroval si mi; ty si ma nikdy nelúbil!

Zápoľa. Ale Lujza! či teraz čas k tomu, robiť mi výčitky, keď nad hlavou môjho brata šarhov paloš visí?

Lujza. Dobre, žeš ma upomenul; ešte asnaď nebude pozde.

Zápoľa. A čo chceš?

Lujza. Čo chcem? chcem vystúpiť ako žalobník, prv lež proti tebe vystúpä. Asnaď im ešte tvoje meno na pištoľach nepadlo do očí.

Zápoľa. A môj brat?

Lujza. Nuž či tu možno iné voliť? On, abo ty! — a s tebou ja, a tvoje dieťa, a potupa všetkých nás! Tú hanbu ja neprežijem.

Zápoľa. Nie, nepustím ňa! (Chytí ju.)

Lujza (vydre sa mu.) Chceš i mňa zavraždiť? Tu niet inej spasy! (Vezme klobúk, mantylu a uteká preč.)

Zápoľa (tupo.) Ale nevinnému bratovi mám dať zkažu vziať? — A predsa — jestli jemu nie, mne nutno ísť na popravište! — A moje dieťa? — Musím s nim prehovoriť! (Vezme klobúk a zamyslený, pomaly odíde.)

II.

(Dvor na mestskom dome. Pranýr. K pranýru priviazaný Šumoslavín. Stráž s vidlami.)

Výjav piaty.

Šumoslavín. Krahulec. Smätana. Boček. Roháč. Mäkyš. Eud.

Krahulec (k strážnikom.) Taze odsotťe na zad ten doťieravý ľud. Spravte kolo s vidlami. (Strážnici stanú do kola na 3—4 kroky jeden od druhého; každý z nich má dve vidly, ktoré na zem oprúe, križom držia, aby nikto k pranýru preísť nemohol.)

Mäkyš (tisne sa napred.)

Krahulec (k strážnikovi.) Po hlave ho, aby nekriväl, keď nechce poslúchnuť.

Šumosl. Pán komisár! prosím pohár vody.

Krahulec. Zajtra sa môžeš dost napíť.

Eud (mrmle.)

Šumosl. Ukrutník!

Smätana. Ale veďže mu dajte trochu vody: vidíte, že mu je zle.

Krahulec. A čo vás do toho? Ak sa vám nepáči, chodte s Bohom.

Bahník. Ej poznám ňa, starý hriešniku! Len by ti bol pár zlatých do hrsti vopchal, dalby si mu nie len vody, ale pri vlastnom stole bys ho učastoval.

Krahulec. Ale neideš!? Hneď ňa k nemu dám priviazaf.

Výjav šiesty.

Zápoľa. Predošlí.

Zápoľa (približi sa k Šumoslavínovi.) Gu-stáv!

Šumosl. (vytrhnutý z myšlienok.) Ach, ty si to? Či vidíš, čo so mnou zrobili? No či jest pravda na svete?

Zápoľa. Všetko som počul.

Šumosl. A či veríš, či držíš ma za schopného tak ohyzdného skutku?

Zápoľa (na bok.) Každé jeho slovo mi dýkou! (k nemu.) Nie, nie, naskrze neverím to o tebe; no — bratku — všetky okolnosti proti tebe. —

Krahulec. Prosím, pán perceptor! o okolnostach ani slova!

Zápoľa. Len ešte dakolko slov. (Dá mu pätku.)

Krahulec. Ach to je už iná! — Ale jedine predo mnou.

Zápoľa. Neboj sa ničoho!

Šumosl. A ja vary smrti? Neraz zrel som jej už na bojišti v oči; no takto hľa zaznaný, s potupcu-a —

Zápoľa. Ja ňa zachránim!

Šumosl. A trebas i prijde ohavná smrť, ja s tym povedomím zomriem, že nie som ani prvý ani poslední, ktorý nevinne a len nedorozumením vyvedený bol na hanebné popravište hriešnikov.

Zápoľa. Ach, zanechaj tie myšlienky o smrti. Čokolvek svedkovia proti tebe svedčiť budú, a jakolvek ňa súdovia súdiť budú, ja ňa zachránim, to ti na živého Boha prisahám!

Šumosl. Čože chceš urobiť? vary seba obetovať? Pravda, už druhý raz by si mi život zachránil; no to ti učiniť nesvobodno! Zachránil si mi život na bojišti, a ja ešte ani len to neodslúžil tebe! A ty máš rodinu, máš ženu a dieťa; ja nikoho nemám, krom teba, a krom nej — ktorú som na veky utratil!

Zápoľa. Prisahám ti, že ťa zachránim! (Na bok.) A s tebou i seba.

Krahulec. Prosím, pán perceptor, nech sa ráča vzdialíť, pán prísazný idú sem.

Mäkyš (tmoliac sa za chrbtom Bočekovým, tiahne mu ručník z vrecku.)

Roháč (chytí Mäkyša za ruku.) Pane Boček! merkujte si na ručník.

Boček (chytí Mäkyša za ucho.) Ejne, ty Bohom odkopnutý nestvore! Miklús! Pán komisár! — toto chlapčisko mi ručník ukradlo!

Krahulec (chytí Mäkyša, ručník mu vezme a schová si do vrecku.) Ta s ním do temnice!

Boček. Nuž či ťa nestraší tu ten živý príklad? Či sa nebojíš, že sa k nemu dostaneš?

Mäkyš. No veru! veď to len ručník bol!

Krahulec (ktorý mu medzitým poprehliadal vrecko, vytiahne mu z jedného hodiny.) A to ťa kde si kúpil?

Mäkyš. Nuž tu ťa.

Roháč (chytí sa za vrecko.) Jaj, moje hodiny! to sú moje, moje hodiny!

Krahulec. To sa preukáže! To najprv dokázať načim.

Mäkyš (k Roháčovi.) I vy by ste mohli vedieť, koľko odbilo, keby ste vaše hodiny ešte raz kedy videli.

Krahulec. Preč s ním! preč! Miesto ľudí! pán prísazný idú! (Tiskanie ľudu nazpät.)

III.

(Dvorana. Stól zeleno pokrytý. Na stole dve sviece, medz nimi krucifix. Papiere, kalamár, perá a dve pištole.)

Výjav siedmy.

Praeses sídu: *Vranohradský, Jasenský, Borčický, Vidranský, Košťál, Zima a Matay sedia okolo stola. Viacej pánov. Hajdúch.*

Vranohradský (k Jasenskému.) Hovorím, celý ten človečík je samá desperácia; ani

len to nevie, alebo vedieť nechce, zkađe pochodí.

Borčický. No či načim väčšej nevďaky, jako sviest dcéru svojho najlepšieho dobrodeja?

Jasenský. Prosím, pokračujme.

Borčický. Ano, ano spectabiles! zakončime dielo; i tak sme sa už dost natrápili.

Jasenský. Prosím, nie preto naliehal som na pokračovanie, aby sme od buka k buku výrok vyniesli, lež preto, aby sme vopred nelámali palicu nad obžalovaným.

Vranohradský Teda, jestli sa tak páci. Teraz nasleduje zočivočovanie obžalovaného so svedkami (kývne hajdúchovi.) Môžu prísť. Pán služný, pre uskrovnenie času, ráčte len napísané výsluchy predčítovať.

Výjav ôsmy.

Šumoslavín (z pravej strany, svedkovia z ľavej strany vstupujú.) *Kulich. Predoší.*

Borčický (číta.) Prvý svedok, Tomáš Kulich, mestský hlásnik, vyznával ako nasleduje: Že on dňa 20. mája o polnočnej 12 hodine, vzdor nočnej tmy pred domom pána baróna Adolfa Skalického, poznal obžalovaného, že mu s lampášom medzi oči zasvietil, a povedal mu dobrý večer, a obžalovaný že mu povedal „pánbohďaj“. No sotvy išiel 50 krokov, z barónovho domu začul výstrel a volanie o pomoc; ta sa ponáhľajúc, jeden oblok otvorený našiel, ktorým, keď dnu pozrel, videl baróna v krvi, a obžalovanca sluhami obtočeného.

Vranohr. To si vyznal?

Kulich. Ano.

Vranohr. Čo na to povie obžalovaný?

Šumosl. Vyznanie to je pravdivé.

Vranohr. Nech príjde druhý svedok.

Kulich (odíde; hajdúch pustí dnu druhého svedka.)

Výjav deviaty.

Melina. Hugán. Predoší.

Borč. (číta.) Svedkovia pod druhým číslom sú Ján Melinay, poštár a Pavol Hugán, bolbier —

Hugán. A chirurg! prosím.

Borč. Máte diplom?

Hugán. Nemám, prosím; ale by som mohol mať.

Borč. (hnevivo.) Miestny bolbier a punktum! Títo dvaja svedkovia nasledujúce vyznanie zložili: že keď sa v kaviarni u zlatého jeleňa biliard hrali, o poldvanástej v noci videli obžalovaného postávať na rohu náprotivnej ulice, v ktorej sa dom barónov nachodí. Ako tam obžalovanec postával, videli medzi iným i to, že si z bočného vaku vytiahol pištoľ, ktorú potom do zadného vaku schoval. O polnoci, navracujúc sa už domov, počuli z barónovho domu výstrel a volanie o pomoc. Vlámali sa teda uličnými dvermi do domu, a v jednej izbe našli baróna v krvi, a obžalovanca sluhami obkoleseného. Na zemi povalovala sa vystrelená pištoľ, druhú z vaku obžalovanca vyňali. A stoličný okresný lekár, spolu so svedkom Pavlom Hugánom, vyňavše gulku z barónovej mrtvoly, pustili túto do vystrelenej pištole, a presvedčili sa, že jej priemer úplne srovnáva sa s priemerom cievy vystrelenej pištole. Napokon ešte menovaní dvaja svedkovia svedčia, že obžalovanec večer bol na návšteve u vyberčieho Zápola, a že s ním náhlivo a potajomne hovoriť chcel

Vranohr. Či ste, páni, to vyznali?

Melina } (s poklonou.) Ano! od slova do
Hugán } slova.

Vranohr. Čo na to povie obžalovaný?

Šumosl. Nič; vyznanie je pravdivé.

Vranohr. (kývne.) Nasledujúci svedok!

Melina }
Hugán } (preč.)

(Hajdúch otvorí dvere.)

Výjav desiaty.

Seréna. Cecilia. Predošlí.

Borč. (číta.) Svedkovia tretej triedy sú: Seréna Melinay, rodená Plesnica, 22 rokov stará, a Cecilia Hugán, rodená Nádobný, 20 rokov stará —

Seréna (na bok.) Ona má iba 20 rokov? (na hlas k Borčickému.) Prosím ponížene, ráčili ste chybné napísať; ja iba 19 rokov mám.

Cecil. (na bok.) Ona len 19? (na hlas.) Prosím, ja mám len 18.

Borč. Ctené dámy, jestli žiadate si takéto opravy, prinútení budeme poslať pre vaše rodné listy.

Seréna (nalakaná.) Ach nech teda už radšej ostane, tak ako je.

Cecil. (v rozpakoch.) Pravda; škoda by sa bolo unívať.

Borč. (číta.) Oba svedkovia jednosvorne vyznali, že obžalovanec dňa 20. mája večer bol na návšteve u výberčieho Karola Zápola, že s ním náhlivo a tajne hovoriť chcel, čo sa i skutočne stalo, na jích vidomocie vojdúc do Zápolovej izby. O inom nie su v stave dať žiadneho objasnenia.

Vranohr. Či ste to vyznali?

Seréna. }
Cecil. } Ano.

Vranohr. Čo na to povie obžalovaný.

Šumosl. Vyznanie je pravdivé; no nechápem, ako to sem patrí.

Vranohr. O chvíľu i to pochopíte. Nasledujúci svedok.

Seréna. }
Cecil. } (S knikami odídu.)

Výjav jedenásty.

Martin Kočuha a predošlí.

Borč. (číta.) Štvrtý svedok je Martin Kočuha, rybár, ktorý vyznal, že ho obžalovanec dňa 20. mája večer okolo 10. hodine pri Hrone vyhladal a sjednal, aby ho pri „Zelenej Kaluži“ s člnom očakával, že ho po polnoci cez Hron prevezie.

Vranohr. To si vyznal?

Kočuha. To.

Vranohr. Čo na to povie obžalovaný?

Šumosl. Vyznanie je pravdivé.

Vranohr. Nasledujúci!

Kočuha (preč.)

Výjav dvanásty.

Zápoľa. Lujza. Predošlí.

Šumosl. (pre seba.) Koho vidím? Mój brat a Lujza!?

Vranohr. (Polohlasne k Borčickému.) Zdá sa, že pán Šumoslavín trochu zarazený. (Oba zmurknú a hlavou kývnu.)

Lujza (k Zápolovi.) Buď mužom! Inej spasy niet.

Borč. (číta.) Svedkovia piatej triedy sú: Karol Zápoľa, perceptor, a jeho manželka Ludovika, rodená Vrana. Svedkovia tito vyznali, že obžalovaný dňa 20 mája prišiel k nim na návštevu, a vypožičal si u nich dve pištole, a síce tie isté, z nichžto jedna vy-

strelená, nalezaná bola na zemi, a druhá nabitá našla sa vo vačku obžalovanca.

Vranohr. Obe pistole sú tuná na stole, je to jeden pár, bo obe sú si úplne rovné, a do obúch je vryté meno: Zápoľa.

Šumosl. (udivený.) Jeden pár?

Zápoľa (pre seba.) V jeho ruke je môj život.

Vranohr. To ste vyznali?

Lujza (silne.) Ano.

Zápoľa (silne a predsa len polohlasne.)

Ano.

Šumosl. (užasne, všetko pochopí.)

Vranohr. Čo na to povie obžalovaný?

Šumosl. (pre seba.) Svätý Bože! Vinník je môj vlastný brat!

Vranohr. (k Borčickému.) Zdá sa, že ho už opustila jeho dosiaľna vzdorovitosť. (K Šumoslavínovi.) No či je tak alebo nie?

Šumosl. (pre seba.) A oni tú vinu zvalujú na mňa, tak podle, tak hanobne!

Vranohr. No kolkorazy sa vás budeme zpytovať?

Šumosl. (k sudcom, rezko, odhodlaný povedať, že je to lož.) Obžaloba tá je — (v tom padne jeho zrak na brata, ktorý je celý preč, ako by o milosť lkal; pre seba.) No je mi bratom, a zachránil mi raz život!

Vranohr. Nuž či je to pravda, alebo nie? Jaká to vzdorovitosť!!

Borč. (k Vranohradskému.) Prekvapilo ho to, že i jeho nejlepší priateľ proti nemu svedčí. A ráčte len pozrieť na Zápoľu, jaký žiaľ mu na tvári vyrazený, že mu proti svojmu najmilšiemu priateľovi svedčiť nutno.

Šumosl. (pre seba.) Týmto som mu podlžný! on má rodinu, dieťa — ja už nikoho na svete —

Vranohr. Nuž či dostaneme odpoveď? či už zas všetko tajiť chce?

Šumosl. (pre seba.) On, abo ja — jeden z nás zomrieť musí. Eh, odslúžim si podlžnosť svoju; (na hlas, odhodlane.) i toto vyznanie je pravdivé.

Zápoľa (ktorý sa triasol od strachu, trhne sebou, a tóna utajenej radosti prebehne mu tvárou; pre seba.) Velikodušný brat môj! — No ratujem ho, a jestli ho odsúda, sám seba udám ako vinníka.

Lujza (ticho k mužovi.) Ratovaný si!

Zápoľa. Ešte nie.

Vranohr. Poslední svedkovia!

Lujza } (preč.)
Zápoľa }

Výjav trinásty.

Juro. Ferko. Predošlí.

Borč. (číta.) Napokon svedkovia šiestej triedy: Juro Noháčik a Fraňo Pakan, barónovi sluhovia svedčia, že keď sa dňa 20 mája o polnoci v čeladníku v karty hrali, z navštevnej izby pána baróna počuli výstrel a volanie o pomoc; keď skokom ta dobehli, našli baróna v krvi na zemi, a v izbe Šumoslavína, zbladlého, zjašeného, jako práve zutekať chcel; oni ale ho zastavili a lapili. Vy-strelená pištoľ ležala mu pri nohách na zemi, a jej pár v jeho vačku. Obozruč sa po izbe, videli, že barónov stolík, v ktorom peniaze držiaval, bol vylámaný, a v ňom bankovky rozmetané. Či z barónových peňazí dačo chybuj, alebo nie, to nevedia; u Šumoslavína sa krom pár zlatých žiadne peniaze nenašli.

Vranohr. To ste vyznali?

Jurko. } Ano.
Ferko. }

Vranohr. Čo na to povie obžalovaný?

Šumosl. Že Bôh je sudcom všetkých nás, a nežiada vinníkovú smrť, lež jeho pokanie a polepšenie sa. Táto mravnia zásada povedie i mňa do hrobu (pre seba) z bratskej obetivosti. (Chce odísť.)

Jurko } (preč.)
Ferko }

Výjav štrnásty.

Elenka (v smútku vtrhne dnu.)

Elenka. Musím dnu vniść. Zákon i mňa počuť musí, že nevinného odsúda.

Šumosl. (zastane, pre seba.) Hospodine, daj mi sily!

Elenka. Páni moji! hroznú nespravodlivosť vykonáte; Šumoslavín nie je vrahom! Kto tak ako ja pozná každý záhyb duše, každé klepnutie srdca jeho: ten to nikdy neuverí, že by on vinným byť mohol.

Vranohr. Velmožná panička! zákon ne-súdi dľa toho, čo milujúce srdce verí, lež dľa toho, čo soznávajú svedkovia a sám obžalovanec, a preto prosíme od vás alebo dôkazy, abo vzdialenie sa. (K sudcom.) Obávam sa,

že je na mysli pomätená; v jeden deň ztratit i otca i milenca, je veľiká pohroma.

Elenka (po ťažkom vnútornom boji.) Dôkazy? soznám teda, že on nepásol po peňazoch môjho otca, nečakal o polnoci na ulici na prevedenie dajakých vražobných úmyslov, lež čakal na mňa, bo ja som ho vyzvala, aby ma tam čakal, zanechať chcejúc môj otcovský dom, s tým nezvratným úmyslom, že jakokoľvek bude, stanem sa vernou družkou jeho života.

Vranohr. Zaznačte to pane služný. Toto soznanie značne objasňuje skutok viny. Jestli je to pravda, tak stojí i to, že k takémuto úteku je potreba peňazí. Ostatnie samo od seba vyplýva už z vecí, jako to patričný služny udal v svojom oznámení.

Šumosl. Ráčte sa vzdialit, barones. Vaše soznanie viacej škodí vášmu dobrému menu, nežli mne osoží. Dôverujte v milosť Božiu! Tam hor, opäť shladáme sa. (Odvedú ho.)

Elenka (pre seba.) Oh nevinný je, nevinný je, lebo sa na Boha spolieha

Vranohr. Máte prosím ešte dačo súdu predniesť?

Elenka (s nadšením pre seba.) Tam hor, opäť shladáme sa! (Preč.)

Vranohr. Ako ste vypočut ráčili, soznanie svedkov vo všetkom srovnáva sa; obžaloba od slnečného svetla jasnejšie dokázaná, a i sám obžalovanec ju v celej úplnosti stvrdzuje. Ráčte prosím k veci prehovoriť.

Košťal. Vinník sám soznáva svoju vinu; je smrti hoden.

Zima. Zákon je zretelný; ja ho v jeho smysle k smrti odsudzujem.

Matay. Ano, smrť zaslúžil. I ja ho odsudzujem.

Jasenský. Ja nie! Vo smysle štatariálnych stanov § 5. bodu 2, ponevác nevedomo o obžalovancovi, či už trestaný bol alebo nie: žiadam, aby jeho pravota prenesená bola na riadnu cestu zákona.

Vranohr. Nie jakobych hlasovaniu spectabilis domini asnaď dáky smer dávať chce, lež jedine cieľom objasnenia vecí, nech mi je dovoleno poznamenat: že ponevác vinník svoje pravé meno a rodisko vzdorovite tají, lebo sa pod pamenom Šumoslavína, bezpochyby dáky starší zločinec ukrýva, ktorý sa práve týmto svojim tajením ratovať chce:

asnaď by slavný súd všetko ďalšie bádanie po jeho minulosti za zbytočné uznať mohol.

Jasenský. Verným chcejúc ostať svojmu presvedčeniu, zotrúvam i ďalej pri mojom hlase, a žiadam, aby záležitosť obžalovanca riadnou súdnou stolicou pojednávaná bola.

Vranohr. Vo smysle § 7. prečítaných stanov požaduje sa k odsúdeniu obžalovanca jednomyslné privolenie všetkých sudcov; ponevác v prítomnom prípade, jeden zo sudcov protivne hlasoval, záležitosť táto odkazuje sa na riadnu cestu zákona, a s tým zasadnutie tohto náhleho súdu zavieram a ho rozpúšťam. (Všetci preč.)

Jasenský (sám.) Svedomie mi šopce, že som dobre urobil. (preč.)

IV.

(Mestská temnica.)

Výjav pätnásty.

Rabi: *Papuľa, Bahník, Tóder, Katoš, Lopúch.*

Spev:

Vylietnul kohútik
Na strechu radnice,
Pomôže šuhajcom
Zo smutnej temnice.

Rabi sme my rabi,
Lež tu nezomrieme;
No sám Bôh vie kedy
Slobodní budeme.

Výjav šestnásty.

Kostrnok (nazrie do temnice cez malý oblôčok na dverach.)

Kostrnok. Ale nebudete mlčať, oplani! Pán fiškál už dvarazy odkázali dolu, aby ste ticho boli. Zháčim vás, ak chcete! (Odíde.)

Papuľa. Ticho bude, pán temničiar, ticho bude. Za to ja zodpoviem, ja Kováč Pišta.

Katoš (pri mrežkách.) Ako hovorím, ani len neceknul pod pädesiati palíciami.

Papuľa. Veď som ti povedal, že z toho potkana ešte chlap bude.

Tóder (cigán) v kúte sedí a spieva:)

Faroe, faroe, faroe,
Kherdo čina pchengoe
Dža more arara.

Ej čaračina štrekuka kare
Dža more an dade
Čaračina rakande
Ej čaračina štrekukare.

Papula. Švagre Vavro, oval tam po chrbte toho mamlasa. Čert tu bude počúvať jeho cigánske lamentácie. To nepatrí sem. Celú zábavu nám pokazí.

Vavro (ktorý pri Tóderovi sedel, udrie ho po chrbte.) Avak džau!

Tóder. To nánhe laču!

Vavro. Táč murkó! (Dvere sa otvoria.)

Papula. Nový hosť! — Tvár to nie neznáma.

Výjav sedemnásty.

Kočuha (s *tarisňou.*) *Predošli.*

Kočuha. Dobrý deň páni moji! Nuž akože sa mávate, odkedy som šťastia nemal.

Papula. Servus Marcin! Kade ty tu chodíš, kade ani vtáčik nelietava?

Kočuha. A veď vary viete, báto, že v slávnej Kočuhovskej rodine istá familiová choroba panuje, prejavujúca sa vo zvláštnej slabosti srdca, že keď koňa vidíme na pažiti, nemožno sa nám zdržať aby sme naň neskočili, a potom ak nás dopadnú na ňom, nuž je malér hotový.

Papula. Oj dobre poznám tvoju slavnú faméliu; všetci boli znamenití kmíni, a mali panskú passiu s koňmi obchodiť.

Kočuha (dívá sa na jednu na klinci zavesenú tanistru.) A čiáže má byť oná tanistra na onom klinci?

Vavro. Nuž moja.

Kočuha. No teda dolu s ňou z toho klinca!

Vavro. Ale keď už moja tanistra na ňom visí.

Kočuha. Či visí, či nevisí, tá dolu istá mysí; ak chcete, aby ste vy sami neodvisli na nej.

Papula. Bračok Marcin, negrobíañ nám tu!

Kočuha. A už, báto, či sa vám páci, či nie: ten klin je môj; na ňom visievala tanistra môjho otca, deda i prededa, a na ňom

bude visieť i moja. (Zhodí Vavrovu tanistru z klinca a svoju zavesí naň.)

Papula. Nuž veď už ak je tak, to je iná. (Dvere sa otvoria.)

Výjav osemnásty.

Šumoslarin. *Predošli.*

Vavro. Nový hosť! a to pánik!

Papula. To bude ten štatariálny. No bo-huprisám, za toho život bych nedal ani len 1 gombík bez uška.

Vavro. Nuž?

Papula. Pováž si len, veď ti ten blázon od slova do slova všetko soznal.

Vavro. Krava!

Šumosl. (medzitým postúpil napred, obozrel sa, a zhrozený nad tým, čo videl, zúfale zakryl si tvár.) Vysoteny som z pomedzi ľudí! sem la, do kola stelesnenej viny a hriechu, kde jak telo tak duša človeka hnilobe prepadá, kde miesto polepšenia v duši potknúvšieho sa človeka i poslednia lúča cnosti zbladne a konečne vytuchne; vysoteny som do kola synov nečistej bedače, u nichžto je hriech obyčajom, a zločin návykom, bo otupela u nich dýka svedomia. A ešte bych smiesol i ten dusiaci, plesňou raziaci puch temnice, v ňomžto sotvy že dýchať vládzem, — sniesol bych nedostatok svetla a tepla, nevidenie krásnej prírody a toho Božieho slniečka — všetko bych to vďačne sniesol, kebych otočený bol nemotou samoty, a kebych okrem mojej, nepočul štrngot a lomoz inej refaze; no jedno a to isté povetrie vdychovať s tymito, počuť ich ohyzdnehlúpe reči, vidieť ich sprosté žarty a podlé figle: to mi bude mukou nevýslovnou. Osud môj je k polutovaniu, jako los ryby na pažití hodenej, los vtáka v hrobe zavreného, lebo i ryba i vták netrápä sa dlho, rýchle zahynú, ale ja dlho, oj dlho trápiť sa budem v tomto trasovisku hriechu, medzi hnusotou a hlivením! — Oh brat môj! brat môj! keby ma boli odsúdili, nebol bych ti tolku obeť priniesol, ako ti ju takto žijúc prinášam. Oh Bože môj, smiluj sa nado mnou, vysvoboď ma smrťou z tejto hroznej neresti. (Vrhne sa na lavicu.)

Papula. Ten sa bohuprisám modlil. No na tom budeme mať čo brúsiť. (Ide k nemu.) Pán Bôh daj! — Hm, neodpovedá. — Hé! či

počujete? na to sa „uslyš pánboh“ odpovedáva. — Mlčí; hm, aká to pýcha.

Kočuha. A stavím sa, že ani zeman neni.

Vavro. A veru by dobre bolo, z tych pantalón rajthuzle vystrihnuť, lebo tuná i rajtovať načim. — Ani na mňa nepočúva.

Katoš (fajčí, sadne si k Šumoslavinovi a fúka mu dym do tváre.) Však ver je voňavý? i včely by s ním vykadiť mohol.

Vavro (vyvalí sa k Šumoslavinovi.) Ale by sme nečarovali s nákrčníky? čo? mladý pán!! — pravda, vaša šatka je fajnejšia, ale by mi poštegľiť mohla krk; majte si ju. (Všetci ho obstanú.)

Spev:

Oj nesmúť, usmej sa,

Šuhajčok biely!

Čo ta rozsmútilo,

Zas ta rozveselí.

Šumosl. (skočí hor.) Dajte mi pokoj! Prosím vás! (Ide do druhého kúta.) Bože! zavaruj ma od samovraždy!

Papula. Nechajte ho; s tým nenie čo počať.

Bahník (ztrhne klobúk, a hlbokú poklonu urobí Kováčovi.) Urodzený pán báto Papula!

Papula. Čo je šarvanec?

Bahník. Nuž zajtra mám ísť pod zákon pred slavnú sederiju.

Papula. Nuž a?

Bahník. Nuž či by ste ma reku nenaučili, jako toľ nedávno Miša Vrzgalu, čo mám pánu fiškusovi odpovedať.

Papula. Vďačne: vidím, že stat sa chceš dobrým chlapom. (Sadne si.) No páni, ukážme mu to jako to tam ide. Katoš, ty si asessorom, kmotor Vavro fiškálom a ja präsedom (posadajú.) No poď!

Kočuha. Oho! Papula báto! najprv mňa vyexaminujte.

Papula. No teda hovor.

Kočuha. Ukradol som koňa, a keď som videl že sú mi na stope, daroval som ho.

Papula. To sú pletky; teba iste osvobodí. Rozprávaj ty Bahník čos vykonal?

Bahník (obzerá sa.) Ale čistú pravdu.

Papula. Čistú pravdu, lebo ináč ti nevieme rady.

Bahník. Nuž teda, stalo sa to takto. Ja a Krkoš sme ovce pásli pod horou, a išiel

tade jakysi mladý pán štrnkajúci si s peniazmi vo vacku. To nás mrzelo, že s nimi tak velice štrnkál, nuž sme ho trochu nastrašiť chceli a vzali sme mu jich. To je celá história.

Papula. No dobre, teda započnime. Či vieš ako pred sedriu príjdes? Ty Katoš, buď na chvíľu präsedom, nech mu to ja sám ukážem, aby vec ľahšie pochopil. Sem sa dívaj! (Vstane, ide ku dverom, urobí, jakoby dnu bol prišiel, zvrtnie sa. hlbokú poklonu urobí, spraví hrozne nevinnú tvár, oči k nebu. vzdych, a tíško ide napred.)

Bahník. } Hihhi!

Tóder. } Hehehe!

Vavro. } Hahaha!

Papula. No probuj.

Bahník. (Ide ku dverom, a vo všetkom nasleduje Kováča. Naraz sa veľmi rozechechce, ale udusí smiech, a hneď zas pobožnú tvár zrobí. Kováč pri ňom stojí.)

Vavro (úradným hlasom.) Ako sa voláš.

Bahník (Kováčovi.) Či mu povedať?

Papula. No perse.

Bahník. Ďuro Bahník.

Vavro. Kolko máš rokov?

Bahník. Nevieam.

Vavro. Nevieš?

Bahník. Nie bohuprisám!

Papula (Bahníkovi.) Nie! a s tým dost.

Bahník. Nie a s tým dost.

Papula. Trubyroh!

Vavro. Bol si už vo väzení?

Bahník (oddýchne si.) Nie.

Vavro. Prečo tu stojíš?

Bahník. Lebo nesedím.

Papula. Somár! Na všetky také chytľavé otázky musíš s veľmi pobožnou tvárou odpovedať. (Spraví pobožnú tvár, vzdychne.) Nie.

Bahník (spraví tak.) Nevieam.

Papula. No; potom už povedú mladého pána, a opýtajú sa ňa:

Vavro. Či poznáš tohto mladého pána?

Bahník. Nuž ako by nie, veď —

Papula. Krava! Ani slova. Velice sa začuduješ a povieš: tohto mladého pána? Nikdá som ho nevidel.

Bahník (s pobožnou tvárou.) Tohto mladého pána? Nikdá som ho nevidel.

Vavro. Pst! dvere sa otvárajú! (rozskočia sa.)

Výjav devätnásty.

Kostrnok. Zápola. Predošli.

Kostrnok. Tadeto ja; ešte dva schody. Tak ja; no tu sme.

Zápola. Ale bych s ním rád sám prehovoriť.

Kostrnok. S extracimerom veru nemôžem slúžiť; ale počkajte len, odpomôžeme i tomu. He! oplani! tam sa všetci do toho kúta, kým sa tu pán urodzený pobavia. (Švihne korbáčom.)

Zápola. Gustáv!

Šumosl. (ztrhne sa.) Kto ma volá?

Zápola (vrhne sa mu na krk.) Môžeš mi odpustiť?

Šumosl. Neborák, brat mój! — Pokoj duši tvojej! — Odídi ztato — Nemáme si čo povedať — Toto shladanie sa je pre oboch nás trápny — Sväzok lásky, ktorý nás spojoval, srdce k srdci, dušu k duši pútal: je roztrhaný, a scelieť viac nemôže. — Medzi nás vdiera sa mátoha ohyzdnej vraždy; — sme na veky rozlúčení.

Zápola. Takto netresce žiaden svetský zákon, bo každé tvoje slovo je dvojostrým nožom, čo mi srdce raní.

Šumosl. Dal som život za život. Ty si mi zachránil život na bojišti, ja tebe na popravišti; sme vyrovnaní. Smier sa sám so sebou.

Zápola. Život za život vraj. Oj nie sme vyrovnaní. Ja ti zachránil život na bojišti, kde padnúť za milý národ, je sláva, a ja, Gustáv, pozbavil ťa tejto slávy; ty ratuješ ma na popravišti, abys ma vlastným zhanobením sa, pozbavil hroznej smrti a svetskej potupy.

Šumosl. Máš ženu a dieťa.

Zápola. Oh brat mój, trebas mi desná špina viny a hriechu znešvaruje dušu, nie je ona ešte tak zaslepená, žeby nepochopila veľkosť tvojej obete. To nech ti objasní i opätnú vinu moju, ktorej sa teraz dopúšťam, abych ťa osvobodil; lebo veď, ratovať ťa musím.

Šumosl. Tak by si len seba zradil musel.

Zápola. K tomu, jako si videl, nemal som dost sily.

Šumosl. Svätý Bože! čo že teda zamýšľaš? opäť nový zločin?

Zápola. Tebä zachránim. Nič nikomu nesožnám, ale chceš-li aby mi hodina smrti ulahčená bola, aby mi jaká taká lúča potešenia padla na tvár potom smrti zrosenú, na moju nešťastnú, preklnutú hlavu: poslušni ma teraz, daj sa mi jako dieťa viesť za ruku.

Šumosl. Chceš ma zrobiť účastníkom tvojích zločinov?

Zápola. A ty nevinne chceš zomrieť na šibeni? Môže to od teba žiadať či svetská či nebeská spravodlivosť? Či sa chceš stať vrahom brata? či ja mám byť tvojim? oh, ratuj nás oboch.

Šumosl. Ale ja? väzeň?

Zápola. Ale keby ti náhoda zlámala tie putá, neutekal bys pred pohanením?

Šumosl. Neprajný osud mi ho nadelil. (Vonku počut odbíjať na zvone, temný krik: „horí! horí!“) Čo to za krik?

Zápola. Poď, poď! tu náš čas. Mój voz je hotový, i kôň osedlaný; vo všeobecnom zmatku ťa nik nezbadá.

Krik (vonku.) Horí! horí!

Zápola. Poď a buď svobodný!

Šumosl. (Dá sa tiahnuť.) Svobodný?

Zápola. Teraz možno ti zachrániť sa! — Poď! nasleduj ma!

Šumosl. Svoboda! volnosť! život! — No ani nemajú práva mňa zavraždiť! — som nevinný!

Zápola (prikryje ho svojim kepeňom.) Poď! poď!

(Temničiar otvorí dvere.)

Výjav dvadciaty.

Kostrnok. Predošli.

Kostrnok. Horí, tu neďale . . .

Krik. Kde? kde?

Kostrnok. Zadní sused. Podte všetci za mnou.

Zápola (vedie Šumoslavína.) Utekajme! (Krik, stisk.)

Kostrnok (vonku.) No len pomaly!

Papula (zaostav sám v temnici.) Za sto zlatých bych to nedal, že ničoho nemám!

(Opona spadne.)

Kliatba Tatier.

V Tatrách ohník sa ligoce
Maličká je jeho žiar,
Kliatboťazké vókol neho
Ešte visia vrstvy chmár.

Zdvihni sa orle tatránsky!
Rozpráš tam tie mrákavy!
Vypni svornosti, osvetu,
A svobody zástavy! —

Orol hrdo zdvihne hlavu,
A na kriela vezme sa,
Ponad chmúrne Tatier drapy
Ostrým letom nesie sa.

Letí, letí, zatáča sa,
A pozerá v šíry svet:
„Slovák! kde si, — žiješ ešte?
Či fa už na svete niet?“ —

Oj! vy Tatry, zruty sveta!
Otvárajte poklady!
Lebo vaše staré kliatby
Ide hnuť — orol mladý. —

Jak. Graichman.

Odboj Vešelínov.

Poveš od Sam. Tomášika.

IX.

Na hrade Krásnej Hôrke za Rožňavou, slavnými nekdy Bebekovcami vystavenom, bol toho času prefektom Andrassy, skúsený to a kráľovi svojmu verne oddaný vojak. On nebral žiadnu účasť na snemoch a schôdzkach zemanských, no úmyslne vzdaloval sa od nich. I zásoboval úsilne po uzavretom s Turkami pokoji všetkými vojanskými potrebami Krásnu Hôrku.

Viedenská vláda, jako by s istotou bola predvídala, že to v Uhrách k odbojnému výbuchu skoro už príjde, rozposlala i zvláštnych komisárov, ktorí mali prehliadnúť všetky krajiné zámky cisárskym vojskom obsadené; i naložila týmto komisárom, že, keďby našli v nečom nedostatok, hneď potrebné poriadky porobili, tak aby každý zámok, keďby nastala potreba, i dlhšie obležanie vydržať bol v stave.

Tak prišli na Krásnu Hôrku čo komisári Esterházy a generál Špork, vrúcní to priatelia Andrassyho, no i verní spoločníci v mnohých krvavých bitkách.

I prehliadli bedlive zámok, kde i streliava, i potraviny nadostač, i všetko v najlepšom poriadku bolo.

No, vy už len môžete pokojne očakávať nápad nespokojencov, ktorí, jako sa mi zdá, najskôr sa obráta naproti vám, aby túto opravdu Krásnu Hôrku vyrvali z našich rúk, hovoril Špork s úsmevom ku Andrassy.

Nech sa len pokúsa o to! usmial sa Andrassy. Ja sa nádejem, že s krvavými hlavami pôjdu, odkiaľ prišli. Žiadon Andrassy sa ešte nespreneveril svojmu zákonnému kráľovi.

Ani Esterházy! dodal s hrdosťou Esterházy.

Mne sa všetko tak vidí, riekol Andrassy, jako čoby palatín dôstojnosť koruny znevážil a pred krajinou v ľahkosť uviesť bol zamyslel a z toho na ujmu kráľovskej moci pre seba a pre svoj úrad koristil sa usiloval. Len sa tomu divím, že temer všetci veľikáši nie len uhorskí, ale i horvátski sta omámení bežia za fantomom a hlavy svoje na kostky stavajú.

Nám čo vojakom nenáleží politizovať, no nášho zákonnitého kráľa si ctíť a poslúchať, a keď príjde k boju, tak sa i biť, jako náleží, dokazoval Esterházy. No, jako vlastenci ľutovať musíme, keď krajina naša nespriateľnou ťižiadostou palatínovou a prepia-

tými náhľadami velikášov a zemanstva letí vlesle do záhuby.

Teraz sú už náruživosti na tolko rozjatrené a tak blízko výbuchu, žeby to pre vás, páni moji bola celkom marná práca, keďby ste tšíť a krotiť chceli tých, ktorí beztak na vás už teraz čo na zradcov vlasti zazerajú, riekol Špork.

Môžu sa tie jich nádeje všelijako zvrtnuť, jako to čertovo koleso na radnici jelšavskej, zasmial sa Andrassy. Tam sedí na vrchu kola kráľ s korunou na hlave, s berlou v ruke, zaodiaty plášťom šarlátovým a nad nim stojí nápis: „regno“ (panujem); druhý letí dolu hlavou s nápisom: „regnavi“ (panoval som); tretí leží pod kolesom horeznačky prehodeny, s nápisom: „sum sine regno“ (bez kráľovstva som); a štvrtý sa hore driape na osúdné koleso rukama i nohama a pri ňom je nápis: „regnabo“ (budem kralovať). Tak sa teraz driape i Vešelin a nepováži, jak lahko zaryje nošom do prachu. I čím kto vyššie stojí, tým hlbšie padá!

Vanitas, vanitatum! pretrhol mu reč Špork. Jakokoľvek považujem zámysel palatínov a jeho spojencov, veru nevidím možnosť, by sa jim ich opovážlivosť dajako podaril mohla. Tak slepo rútili sa do nebezpečenstva, že bych nechcel za jich hlavy nasadiť planý peniaz. Nevie, neviem, či jim takto do roka na krku sedieť budú. Prvý krok sa jim zle podaril; jako by sa jim teraz podaril mohlo zaujatie toľkých krajinských zámkov, ktoré sú vycvičeným vojskom obsadené. Veď palatín so svojimi prívržencami ani vojska ani zbroje ani potrebné strelivo nemajú: i nevidím možnosti ku prevedeniu jich krkolomného podniku.

Ja sa len tomu divím, prečo nedá cisár tých odbojníkov hneď pochytať, krútil hlavou Andrassy.

Isto je, riekol po malej chvíli Špork, že pozorlivým okom sprevádzajú z Viedne všetky kroky palatínove; no sú i napohotove s vojskom, a vtrhnú kedykoľvek do krajiny. Avšak, jako vidno, váhajú ešte a chcejú nateraz len diplomatickou cestou prekaziť, aby Turci a Apaffy s vojenskou mocou neprispeli na pomoc Vešelinovi. Politika viedenská istotne ta cieľi, aby predovšetkým Vešelin bol osamotnený. Jaknáhle sa podarí cudzozemských

spojencov od neho odvrátiť, lahko potom bude prekvapiv odbojníkov vojenskou mocou, no i všetok odpor v krajine lahko dá sa potom potlačiť. A medzitým sami vo Viedni žiadajú si takrečeno, aby sa Vešelin so svojimi prívržencami ešte zreteľnejšie osvedčil a s pravou barvou von vystúpil, aby tak jeho nevernosť a odpadlivosť tým lepšie pred očima Európy sa objavily.

Lesť a úskoky označujú všetky posavadné kroky Vešelinove, tvrdil Esterházy. Veď on len preto nechce vydržiať snem v Prešporku, že by tam bol blízko Viedne a cisárske vojsko žeby mu za chrbtom stálo. Bojí sa i on o svoju kožu! A veru by múdrejšie urobil, čoby ešte teraz hladal milost u cisára. Ja myslím, žeby cisár na všetko zapomnel a odpustil.

Mne sa zdá, mienil Andrassy, že je to už pozde. Veď sa už tak ďaleko pustili, že jim je už nemožno nazpäť; lebo už nie len s Turkom a Apaffym, no i s nemeckými kniežatami vyjednávajú.

Vešelin by sa ešte dal nakloniť na pravú cestu, riekol po malej prestávke Esterházy; veď je to človek tak nestály a klátivý; no jeho márnomyšlná a ctíziadostivá manželka Maria, tá ho ženie na zlomkrk do priepasti.

Už jakokoľvek bude, my ostaneme verni svojej povinnosti, tvrdil Andrassy.

Až do smrti, dodal Esterházy.

Boh vám pomáhaj! vzdychol si Špork. I rozišli sa.

Za palatínom vybrala sa i Maria, jeho manželka, s početnou družinou na Lupčiansky zámok, aby zahorica počula, čo sa ustanoví na sneme b.-bystrickom; najme ale aby palatína k rozhodnému kroku durieť mohla.

Vitnedy ostal sám na Muráni. I povolal z naloženia palatínovho všetkých okolitých richtárov z muránskeho a balogského panstva do osady Podmuráňa. Richtári nedôverujú zemanom, poslali miesto seba ľudí nevýznamných, chudobných, darebákov; sami ale ostali doma. Vedeli oni dobre, k čomu jich chcejú upotrebiť. Slysali rozličné chýry, áno i poburujúce reči oproti cisárovi. No i to prišlo jim do ušú, že páni zemani chcejú

cisárovi odobrať korunu a postaviť ju palatínovi na hlavu. I cháпали, že to má byť vlastne boj medzi zemanmi a cisárom, ktorý ubohému slovenskému ľudu, už či jedna lebo druhá stránka vyhrá, nijaký užitek a polahčenie neprinesie. Nachodili sa teda medzi dvoma ohňami; i mali svoju kožu nastaviť, ako to obyčajne so slovenským ľuďom býva, nevediac vlastne ani prečo a začo. Preto bočili od zemanstva a robili svoje poznámky: čo si vraj páni sami navarili, nech si i sami jedia; druhí sa zase ozvali: nech vraj Pán Boh len tomu pomáha, kto nám dobre chce; iní vystríhali svojich hovoriac: čo ťa nepáli nehas, a nedobre je vraj prsty medzi dvere strkať a s pánni z jednej misy čerešne jesť! Nevolí! mysleli si, že to ponad ich hlavou preletí tak, ako harmavica ponad grúne.

Nie tak myslel Vitnedy!

Rozzlobený nad neposlušnosťou rychtárov, poslal prišlých roľníkov s kliatbou domov i napísal na rychtárov tento náruživosťi plný list: „Ostali ste doma, vy psi, a poslali ste mi ešte väčšiu háveď nežli ste sami! Či tak konáte moje rozkazy? Teraz vám znovu prikazujem, aby ste sa na pozajtrá ráno všetci do jedného dostavili v Podmuráni, lebo keď sa nedostavíte, vy trupí, vy ničomníci: dám vás okovať a každému dvadcaťpäť palíc vylepiť. Či ma rozumiete vy psi, stobohov sa vám do vašej matere! — Vitnedy.“

Takémuto rozkazu nemohol síce žiadon rychtár vyhnúť, no každý išiel do Podmuráňa so strachom, keď si pomyslel na možné následky zpyry oproti pomazanému a korunovanému kráľovi.

Bysťu Bohu! riekol cestou richtár Pevný. Tí páni nedobre zamýšľajú s nami.

Mne sa toto nijako nepáči, škral sa za uchem rychtár Výboh.

Hľadte susedko, čoby sme to mohli dajakosi navliecť, aby bol i vlk syty i baran celý, pozrel rychtár Záslav na Výboha.

Veru tak, čerta nepohoršit a s knazom za dobre byť! mudroval rychtár Dubovský.

Hľadte kmotre, riekol Pevný, páni majú rozum pre seba, a my pre seba. Či ma rozumiete?

Veď je vary i moja hlava nezadrvená tlkom! hodil rukou obrazený Dubovský.

Nieže, kmotrik, veď som ja to tak nemyslel, udobroval ho Pevný.

Všetko pekne krásne vypočujeme, radil Záslav, a jedným uchom dnu, druhým von, bračekovci!

Tak je, kýval hlavou Pevný; do očí: „pomáhaj Pán Boh,“ a za chrbtom: „ber si vás čert!“

Keď prišli v Podmuráni k Vitnedy, prijal ich tento týmto hrubými výbuchami: Nuž vy hovädá, osvedčte sa teraz, s kým že vy držať budete, či s pánni, či s cisárom?

Čože by sme my nebožatá chceli mudrovať? My sme len zvykli poslúchať! škral sa za uchem Výboh.

My len, ako nám páni rozkážu, podvihol si opasok Pevný.

Tak budete vo všetkom poslúchať krajinskú vrchnosť, ktorá vám dobre chce, ale nie Nemcov; — či tak? opytoval sa Vitnedy.

Nemci jako Nemci, len by sme už i od Turkov mali pokoj, odplul si Dubovský.

Nám sedliakom už len vtedy dobre bude, keď nás položia do hrobu, vzdychol si Výboh.

Mamlasi! hromžil Vitnedy, panstvo vám dobre chce, a vy by ste predsa radi nosili hnusné jarmo nemecké.

Ktokoľvek nám ho nakladá, ono je voždy ťažké, pozrel Záslav významne na spoludruhov.

A nosiť ho predsa musíme, či tak či tak, pokrčil plecama Pevný.

Veru sme my ubohé tvory, pohliadol do neba Dubovský. My vždy robotovať musíme, či to na panskom, či na krajinskom; tu ti máme zámky stavať, tam strelivo, zbroj a potravu na zámky dovážať; tu s pánom íst na insurekeiu a jeho batožinu za ním rozvážať; tu daň a mýta platiť: no pre seba pracovať a živnosť si hľadať, tu nedaj Bože! nemáš času, a keď i jesto nečo k poživnosti, tu ti príjde besný Turek a všetko pobere.

Ba ďakuj Bohu, keď ti len nechá holý život, skočil mu do reči Výboh.

Veru nám nezbyva inšie len hladom umreť, kýval smutne hlavou Pevný.

A za živa si lahnúť do hrobu, dodal Záslav.

Ale, čo už toľko bedákate jako staré baby, okríkol jich Vitnedy. Či neviete, že sa cisár s Turkom spriatelil na našu záhubu? Či neviete, že nemeckí ministri tak radia

cisárovi, aby nás všetkých mečom a ohňom vyhubil?

Jaj beda, veď sme my nič nezavinili, vykrikol Výboh.

Či beda či nie beda, už je to raz tak, riekol Vitnedy. Ale my prejdeme cez rozum tým ministrom nemeckým! Viete čo? My sa radnej sami podáme Turkovi.

Bystu Bohu, ešte že čo? vyvolal prelaknutý Pevný.

Vari aby sme sa pohanmi stali, či jako? Dubovský na to.

Bože nás uchovaj, vzdychol si Záslav.

Už ste len sprosté hlavy, keď to nechápete, smial sa Vitnedy.

Idte teraz domov, veď vám to i tak ešte lepšie vysvetlia vaši farári z kazateľnice. Ale že sa mi dľa toho spravujte!

Ha, ha, ha! smial sa Vitnedy škodoradostne, keď sa rychtári oddialili. Na tejto sprostači najdu tí moji milí páni náramne veľkú podporu svojej veci! A ja jich v tom utvrdím, že sedliakom treba len rozkázať a palicou pohroziť, nuž pôjdu za nimi do boja sta besní. No ale o tomto zápale poddaných za vec svojho panstva majú sa i v nemeckom tábore dozvedieť. O to sa postarám, ale ešte i kňazov povleciem do kaluže.

Keď tak Vitnedy sa tešil, pospiechali rychtári namrzení domov i bedákali nad svojim biednym postavením.

To je hrôza! Ešte sa vraj Turkovi poddať! mrzel sa Pevný.

Nám už ide do zúfania! vzdychol si Výboh.

O všetko nás chcjú pripraviť, ešte i o naše večné spasenie, riekol Dubovský.

Ba na čo nám je i ten biedny život, tážal sa zúfale Záslav.

Pánom je to všetko jedno, tvrdil Dubovský, či Turkovi či čertovi slúžiť, keď len oni sú všade a vo všetkom pánni, ešte i v pekle.

A my len samá bedač, poškrabal sa Záslav za uchem, na ktorej im celkom nič nezáleží, či žije či hynie; len keď oni majú všetkého nazbyt! Jako hľa či ste počuli o palatínke?

I veď to vieme, hodil Pevný rukou, že tá ver má plné sudy dukátov a toliarov i na

Lupči i tu na Muráni, ktoré lakomstvom nasháňala.

Nech si ona tam či s Turkom pohanom, či s čertom drží; my s Bohom držíme, riekol Výboh.

A to na veky vekov! dodal Záslav.

Rychtári rozišli sa každý do svojej dedinky; Vitnedy ale pospiechal na Lupču. Na ceste shováral sa dlho s Zahnom.

Do snemu b.-Bystrického dostavilo sa veľké množstvo veľikášov a zemanstva zo všetkých strán Uhorska a Horvátska.

V b.-Bystrici bolo hlučno. Všetky hostince preplnené boly hosťami; hudba a spev ozývaly sa na všetky strany.

Velmoži a poslancovia stolíc a kráľovských miest vymenovali z pomedzi seba čelnejších mužov, aby menom snemu na Lupči pozdravili palatina a slavnostne ho doprevadili do b.-Bystrice.

Vešelína a jeho marnomyslnú manželku toto náramne tešilo. I sama cheela účasť brať na sneme, aby bola i na ďalej účasťná pocy, ktorá sa jej manželovi diala; no ale i preto, aby bola mohla čelnejších snemovníkov k odhodlanému kroku povzbudzovať.

Na mnohé prosby palatínove ostala predsa len na Lupči.

Nemaj už také starosti, moja drahá, riekol k nej Vešelín, a nebuď tak netrpezlivá, jako si posial bývala. Veď už prišla doba, kde sa krajina Uhorská kroz svojich poslancov slavnostne a zjavne pred Európou osvedčí, jako zmýšľa a kam cieľ?

Bodaj by sa to ešte takto rok na Muráni bolo stalo, vzdychla si Maria; lebo čím dial sa s tým odkladá, tým väčšie prekážky sa nám v cestu hromadiť budú.

Už je darmo, pokrčil Vešelín ramenama; bez času sa nič stat nemôže. My sme sa museli najprv medzi sebou uzrozumieť, a to ver nebola ľahká vec pri tak rôznych náhľadoch našich velmožov. I protestantov sme museli získať peknými sľubami. A konečne museli sme si pojiť i priateľstvo a pomoc nie len u Apafyho a Turkov, no i u nemeckých kňazov. Veď znáš, že naše sily boly nedostatočné.

A predsa, riekla Maria, zo všetkej tej nádejnej pomoci až posiaľ nemáme nič a nič. Preto hovorím i teraz z presvedčenosti: spoľahnite sa vy len na seba a na svoje ostré meče a nie na cudziu pomoc! Zastaňte si sami v pevných šikoch do boja a bite sa udatne. I keď to zpozoruje pri vás priateľ i nepriateľ, nuž si svojim hrdinstvom získate spojencov; ináč ale z tých vašich domnelých a nádejných spojencov ani jeden sa neprenáhli vám k podpore.

Pravdu máš, Maria drahá, podal jej Vešelín ruku. Veru nám už ani nič iného nepozostáva, len zbroje sa chytiť. Veď keď sme kráľovnu korunovať a na pozvanie cisárovo na snem do Požonu ustanoviť sa nechceli, no proti vôli jeho sem do b.-Bystrice sme sa sišli, — nastúpili sme už cestu zjavného odboja, čo vo Viedni istotne dobre vedia. Teraz —

Práve preto, že tak dobre vedia, skočila mu Maria do reči, neradno vám čakať, kým Nemci s vojskom k vám dorazia a zo všetkých strán vás obkľúča, pochyťajú a v okovách do Viedne doprevadia.

Tej radosti sa pri mne istotne nedozijú! riekol Vešelín odhodlane. Ja ti za to stojím, že ma cisár nikdy živého do rúk nedostane. V najhoršom pade i na toto som pripravený.

I ukázal Marii flaštičku jedom naplnenú.

Pre Boha, čo to má byť? vykrikla Maria i chcela mu ju z rúk vyrvať.

Daj pokoj, riekol palatín schovajúc jedom naplnenú nádobku k sebe, daj pokoj, veď som ti hovoril, že len v najhoršom páde má to byť mojim útočišťom.

Ja ťa ale zaklínam kroz všetko, čo ti je sväté, sopiaľa Maria ruky, vyhoď si z hlavy tak nešťastnú myšlienku i odhoď ten smrteľný mok ďaleko od seba; veď by to bola podlosť a zbabelosť od teba, ktorou by si nás všetkých uvrhol do záhuby. Pováž si, že si hlavou celého pedujatia; a keď by teba nebolo, pochyťali by nás všetkých čo rozplašené ovce a zaviedli pod jatku. No keď mužskou odhodlanosťou a hrdinskou myslou všetkým vyvodíš budeš, nuž sa i všetci smelým čelom postavia v oči nepriateľovi i bojovať budú sťa rozjašení levovia. A tvoje meno skvet sa bude slavno v dejepise Uhorska, a Bôh dá, i koruna sv. Štefana zdobíť bude hlavu tvoju.

Tak je: lebo koruna, lebo smrť, riekol slavnostne Vešelín.

Nehovor mi o smrti, zatriasla sa Maria sťa osyka; ja to z tvojich úst nemôžem počuť. I zaklínam ťa ešte raz na tvoju česť a večné spasenie, abys ani v snemovni ani pred priateľmi nedal na sebe znať dajakú známku bázne, rozpakov alebo nepokoja. Lebo jak by sa to stalo, tak preklnáť budem hodinu môjho obznaní sa s tebou, jestli ťa totiž v rozhodnej dobe neuvidím jednať tak, ako sa svedčí na muža, na hrdinu, na manžela „ruže Muránskej.“ Nuž tak buď mužom!

I odišla vážnym krokom z komnaty krásna tá bojochtivá amazonka.

Hviezdy nebeské, čo to bude! Ale čo sa svet rúcať bude, musím mužne jednať, bo veď to chce ona! Hnevá sa síce na moju ostiechavosť a málomyslnosť; no ale to prejde. Ženský hnev a plač netrvá dlho. A čo sa mňa týka, počuje snem, počuje krajina, počuje Europa, že ja i hovoriť i jednať znám ako na muža sluší!

Tak veľkým strmým krokom kráčal samotný Vešelín po svojej chyži, i rozmlúval sám so sebou. Po niekoľko okamyhoch zazvonil. Komorníkovi rozkázal, aby mu Vitnedyho poslal.

Ku vám, môj milý, mal som voždy veľkú dôveru, tak privítal palatín Vitnedyho. I teraz očakávam od vás, že úlohu svoju pri vašich neobyčajných schopnosťach náležite prevediete, ktorú na vás sverím.

Na dôveru vašej veľkomožnosti býval som voždy hrdým, uklonil sa tento pred palatínom. I jako som bol dosiaľ s telom i s dušou vám oddaným služobníkom, tak budem i do posledného dychnutia. Rácte teda i teraz rozkázat a na mňa úplne sa spoľahnúť.

Tak počujte, potlapkal ho Vešelín po pleci. Z b.-Bystrického snemu rozpošleme príhlasy na všetky stolice a mestá, v ktorých vyzveme národ ku všeobecnému povstaniu oproti Nemcom krajinu našu vyzierajúcim. I nastávajú nám teda na všetky strany kruté borby a boje na život a na smrť. A tak potrebujeme, aby kňazstvo a všetok slovenský obecný ľud stál s nami; preto musíme kňazstvo pripútať pevne ku našej strane. Príhlasy tie sú už hotové. Jedon odpis dostanete hneď; i doručíte ho menom mojim

všetkým kňazom gemerským s tým, aby ho v chráme čítali shromaždenému ľudu a ľud oduševnili za svätú vec našu, za slobodu a neodvislosť krajiny. Okrem toho naložte rýchťárom v mojom rozsiahlom panstve, aby hneď posielali mladých mužov medzi zámočné posádky; no i ostatný ľud nech sa ozbrojí ako môže. Lebo tak sa svedčí, aby moji poddaní v prvých šikoch stáli medzi obrancami vlasti a aby boli za príklad zmužilosti a obctovosti i pre celé Uhorsko!

Ja ručím svojím životom, že sa všetko na vlas vyplní, riekol Vitnedy, keď príhlas mu bol doručený.

Ja nepochopujem, že úlohu svoju rázne a obozretne prevediete. No môžete iste i čakať na slušnú odmenu vašich veľkých zásluh od našej drahej krajiny.

Tá dobrá povedomosť, uklonil sa lichotivo Vitnedy, že som dľa svojich slabých síl za vašu veľkomožnosť a za drahú vlasť všetko vďačne a s radosťou konal, — bude mi najkrajšou odmenou.

Pri posledných slovách dalo sa počuť opätovné trúbenie.

Posolstvo je tu; cestujte s Bohom, riekol k nemu palatín a prepustil ho.

Ale som vám prichystal kúpel z vriacej vody, ktorý náležite oparí vaše beztak horúce hlavy, ha, ha, ha! smial sa škodoradostne Vitnedy, keď sa v svojej chyži nachádzal a strmým krokom sem tam jako šialený behal. Vám sa ani nesníva, prekliati odbojníci, že nesmierna prepašť otvorená leží pred vami a vy všetci voslep a na zlomkrky padnete do nej! — A vraj že sa mi vlasť odmení! Daj si mi Bože! Inakšiu ja hľadám a čakám odmenu, nežli mi ty, pyšný Vešelínu, v stave si dať i so svojou tyranskou ženou, ktorá ma toľkokrát obrazila! No, sladká je pomsta — a ja sa kochať budem z vašej záhuby. Počkajte si, na poddanstvo svoje sa opierať chcete, — a tá sedlač tak vás rada vidí, jako koza nôž, ha, ha, ha! I v tom mám daku zásluhu, bo rozumiem, jako treba s tou slovenskou sedlačou zaobchodiť, aby svojich pánov rada videla a za nich išla ochotne trebars i pod jatku, ha, ha, ha! No, moja pomsta len tak bude úplná, keď s pánmi i kňazstvo, najme to protestantské vožením

do záhuby. Ba jako zneje ten príhlas, ktorý majú ľud čítať?

I číta ho usmievajúc sa škodoradostne.

Výrazy sú prislabé, riekol po chvíli, musím ich sám trochu zaostriť a čo bude najurážlivejšie pre cisára a viedeňskú vládu, to povkladám. Nech to potom kňazi čítajú a nech sa na to podpisujú; to bude pre nich dobre! Dobre som si to premyslel, ha, ha, ha!

X.

Snem od kráľa do Požoňa r. 1667 vypísaný nezdaril sa. I tí nektorí poslanci, čo sa ta boli dostavili, rozišli sa v tichosti a jako by ukradomky domov.

Tým skvelejší ale bol snem, ktorý toho istého roku palatín do b.-Bystrice vypísal. Už sám sprievod Vešelínov z Lupčianskeho zámku do Bystrice dial sa s veľkou okázalosťou a slávou; i podobal sa triumfovému pochodu. Po predku išly početné zemanské banderia so zástavami, za nimi v dlhom rade koč veľmožov, medzi nimi nachádzal sa koč palatínov obklopený zemanstvom na koňoch v najväčšom skvose a nádhere. V palatínovom koči zapriahnuté bolo šesť vranných koní arabského plemena, ktoré darom dostal od bašov budinského a jágerského. Za kočom išiel silný oddiel zvolenských banderistov. Strelba hrmela zo všetkých strán, najme ale z Lupčianskeho zámku, tak, že sa zem zatriasala a hrnot mohútne sa ozýval pohronskou dolinou na hor i na dol. Banderisti strielali cestou bezprestajne i vykrikovali: „vivat palatinus, vivat!“ Ien sa tak hlas ích od Kopy a Urpína odrážal. Keď sa blížili k Bystrici, hrmely i tu z ponad brány mestské delá a mažiare; i zvonilo sa na všetkých zvonoch. Mešťanstvo majúč v čele radnych pánov a mešťanostu išlo i s duchovenstvom v slavnostnom pochode pred bránu, uvítať Palatína. Brána bola ozdobená zelenou čačinou. Panenky oblečené v biele šaty hádzaly mu kytky a vence do koča. Všetky ulice boly staby nabité ľuďmi. Keď šiel hlavňou ulicou ku stoličnému domu, dosiahol jasanie najvyššieho stupňa. Zástupy kričaly neprestajne: „Vivat palatinus: vivat Vešelinus, rex Hungariae!“

A na tento slavný vjezd nasledovalo hodo-
vanie, hudba, spev i všelijaké radovánky
po všetkých uliciach mesta, a to až do po-
zdnej noci.

Lúbilo sa to všetko palatínke, keď jej
o tom tajomník Nagy na Lupčiansky zámok
podvečer zpravu doniesol. No, lutovala ná-
ramne, že sama nebola tam prítomná. I na-
ložila Nagyovi, aby jej po každý deň zpravu
donášal, čo a jako diať sa bude na sneme.

Druhého dňa očakávala Maria Séci s veľ-
kou netrzeplivosťou zprávy od Nagya, lebo
v ten deň malo sa stať hlavnie a rozhodné
usnesenie snemu, na ktorom jej tak mnoho
záležalo.

Stojím ako na uhlí! riekla Maria, keď
Nagy dobehnul druhého dňa predvečer do
paloty na Lupču. Hovorte, čo sa deje v By-
strici?!

Velmožov a zemanstva je tam veľké
množstvo, uklonil sa Nagy. Nemôžem to ani
vysloviť, aká nadsenosť za svobodu a za ne-
odvislosť krajiny tam panuje. No, najvyšší
stupeň dosiahla v ten čas, keď predseda
snemu, veľkomožný pán palatín, s neobyčaj-
ným zápalom a s úplnou odhodlanosťou jako
uzavretie celého snemu vypovedal tieto slová:
Jestlize cisár i teraz este nepopustí, a nena-
plní všetky požiadavky krajiny — totiž aby
sa všetky cudzozemské vojska z krajiny hneď
von vystahovali, a naša Uhorská vlasť aby
úplnú samostatnosť obciahla, — tak my pri
Sedmohradčanoch a pri Turkoch pomoc hla-
dať ideme a našim potlačiteľom so zbrojou
v ruke oproti sa postavíme!¹⁴

To to poslednie je istotne i najlepšie, a
vede nás jedine k cieľu, riekla uspokojene
Maria. Lebo načo už tolké opakovania tých
istých uzavretí rok po rok na každom sneme?
To je do zunovania! Veď dobre znáte, že
vaše žiadosti vo Viedni nikdy a nikdy nevy-
plnia. A načo i to vyhrážanie so Sedmohrad-
čanmi a s Turkami, keď vidíte, že sa ti vám
k vôli hýbať nechcejú. A vy len uzavierate
a uzavierate na snemoch a ďalej nič! Nuž
a potom, čo sa ešte dialo?

Celý snem, odpovedal Nagy, odobril je-
dnosvorne toto uzavretie a tak sa i do zá-
pisnice vnieslo.

A čo ešte ďalej, dopytovala sa zvedavá
palatínka.

Protestantov sme ku našej veci úplne
prípúťali. Jaknáhle prišla do rokovania zá-
ležitosť XIII. horných stolíc, urobili sa jim
isté výhlady, že sa teraz už všetko pre nich
ku lepšiemu obráti. Keď to slyšali, rozpla-
menili sa do boja i jejích velmoži a zeman-
stvo, i osvedčili ku všetkým možným obetiam
svoju hotovosť. Teraz už pevne verím, že jich
kňazia naše príhlasy z kancla čítať a svoj
ľud do boja za svobodu a neodvislosť krajiny
úsilne rozniecovať budú.

To sa všetko už i tak malo stať!

Ráďte odpustiť, veľkomožná pani! bez
uzavretia krajinského snemu nič takeho stať
sa nemôže. Veď pojedini ľudia, bars by oni
jak mocní boli, takú odpovednosť na seba brať
nemôžu. To len snem môže! — Dost na tom,
že sme teraz už na ceste zjavného odboja,
z ktorej cesty nazpät sa nám navrátiť ne-
možno. Teraz už každý z nás zná svoju úlohu.
Každý z nás musí pripásat si meč a sadnúť
na koňa. I v tom nás predišli junácki Hor-
váti, lebo Zrínsky a Frankopan sa už hnuli
so svojim vojskom a dali sa s chuťou do
boja. U nás to samé urobí Rákóoi; zaujme
Košice a my pridružíme sa úhrnkom k nemu.
Palatín bude najvyšší vodca celého uhorského
vojska.

No tak je dobre. Rezko majte sa k činu.
Povedzte palatínovi, že som uspokojená. Áno
povedzte mu, nech ani hodinu neodkladá,
ale nech hneď vyhlási všeobecnú insurekciu,
križiacku vojnu. Teraz už každý marne ztra-
tený deň je pre nás jako by prehratá bitka.
Ja sama pospiecham nazpät na Murán a
z tadial i na Balogský zámok, abych o tom
prvá uvedomila našich kapitánov a dala jim
potrebné úpravy.

Oznámim to pánu palatínovi riekol Nagy,
i ukloniac sa odišiel.

Tu je už predsa tá doba, kde sa moje
dávne túžby a nádeje vyplniť majú, — vypl-
niť musejú, stoj čo stoj! Teraz už pevne ve-
rím, že môj Vešelín nepomyslí viac na ha-
nobnú samovraždu. Veď ho teraz vojenská
česť a krajine dané slovo hnať bude ku predu,
aby sa postavil na čelo svojim verným a hr-
dinské dielo čo muž, čo bohatier previedol! —
Ach, veď to bude rozkoš pre mňa, keď za-
hrnia delá a zástava, čo moje ruky zlatom
vyšívaly, rozchvievať sa bude vysoko v po-

vetří, i dva protivné tábory sfa husté čierňavy v oblakoch, z ktorých sa križujú blesky a rachotia hromy, srazia sa dovedna. Ta i ja poletím na svojom sivoňkovi, kde bude zúfalé potýkanie, krutá seč, divoký lomoz a brinkot mečov. Pochytiac zástavu budem si kliesniť ostrou šablou cestu cez čaty Nemcov, aby v dejinách Uhorska krvavými písmenami naznačené bolo meno Marie Sěci! — Hah! tá pyšná matka Rákóciho, Žofia Bátory, nebude sa viac povyšovať nado mňa. Hrdínská Vešelínka ďaleko zastieni slávou mena svojho, meno Rákócičky. A veď čože bol Rákóci? Nič viac, ako knieža Sedmohradský a pán daktorých potisských stolíc a zámkov: no na hlave môjho Vešelína zaligotá sa koruna sv. Štefana — a tým sa oslávi i meno Marie Sěci! Veď ktože dodával Vešelínovi ducha pri jeho váhavosti a kolotaní mysle? Kto mu sbieral peniaze ku tomuto podniknutiu? Kto mu hľadal spoločníkov a privržencov? Kto ho hnal neprestajne do boja? Či nie ja sama? — I ten kráľovský diadem, čo sa mi má za podiel dostať, veru dobre je zaslúžený! — Ach, jak mi je divno okolo srdca — hlava sa mi krúti! Musím na svobodné povetrie.

Tak so zimničným zápalom hovoriac Maria sama k sebe, vyšla do zahrady, aby sa občerstvila a obrazotvornosťou rozpálenú hlavu si ochladila. —

Čo sa toto na peknom Pohroní okolo Urpína dialo, účinkoval Vitnedy v svojom smere po Gemeri. I prinútil hrozbami, že sa mu všetci protestantskí kňazia a učítelia na príhlas, ktorý mu palatín doručil, podpisovali, áno ten istý i z kancla ľudu prečítavali. Keď sa mu toto všetko previesť podarilo, umienil si i s obecným ľuďom tak nakladať, aby z jednej strany videl palatín a úplne sa presvedčil o jeho horlivosti a účinnosti; z druhej strany, aby si to pred cisárskymi za svoju zásluhu počítovať mohol, že práve jeho pokračovanie obecný ľud od všeobecného povstania odrazilo a jeho vôľu ochromilo. I myslel si, že to všetko docieli hrozbami a strachom. Vydal teda na rychtárov prisne rozkazy, aby mladých vybraných chlapov posielali na zámky k cvičeniu sa v zbrani, lebo že nastane krvavá vojna. A keďby asnaď ne kto po dobrotky nechcel ísť a ne kde by sa ukrýval, rozkázal takého dom alebo stajňu aby v noci s vidlami a sekerami obstúpili, a keď ho chytia, aby ho v refazoch priviedli do zámku. Áno, aby všetci občania boli hotoví, keď sa jim rozkáže, úhrnkom ísť do boja, nie už viac proti Turkom, ale s Turkami naproti Nemcom.

Takéto rozkazy zapríčinily medzi ľuďom nevoľu, strach a všeobecné zrazenie mysle.

A to prial si Vitnedy!

(Pokračovanie nasleduje.)

..... ?

Striebro svetlo noci slnka
Rozlieva sa po doline;
Bilióny ligotavých
Očiek myhá na modrine:

Po skalinách vlnka zblnká;
Vetrik medzi kvietim šumí;
A noc tichú prerážajú
Slávikové žialne dumy. —

Pomedzi bazičky listia
Predral sa papršlek blady:
Na sedadle párik mladý
V milom štebotaní sedí! —

Ztíchli — vzdychli — v sladkom snení
On sa jej v očičky díva —
V objatí ju vrelom drží —
Ach! a ona — ona — — zívá. —

Bohdan Augustini.

Rozmanitosti.

Obrovské Harlemské varhany (organy).

V hlavnom kostole v Harleme v Holandsku imponujú organy, ktoré vedľa úsudku najkompetentnejšieho sudca Abbé Voglera s prvými v Evrope súbežia, a snáď medzi svojimi sokami prvé miesto zaujímajú.

Tieto obrovské organy spočívajú na 4 čierno mramorových stĺpoch, medzi ktorými krásne skupenie najchyrnejších hudbných vedomcov z bieleho mramoru zostavené sa nachádza. Kamenorezba táto pochádza od chýrečného holandského majstra Xavery.

Schopný organista hrá na týchto organoch každý útorok a piatok cez poľudnie ku obveseleniu obyvateľov. Organy tieto vydávajú hneď tie najľubeznejšie tiché zvuky, hneď zas tie najzvučnejšie plné akordy.

Keď sa všetky registry vyťahnu, vyvinujú sa z nich zvuky sta rachot hromu cez stenajúce sklepenie, a celá stavba sa otriasa sta od zemetrasenia uchvátená.

Pri jich útlých zvukoch zachvejú sa tie najútlejšie struny duše ľudskej, tichou nábožnosťou a svätým pocitom uchvátené, a jich ohromujúci hlas uháňa vzdorujúcu myseľ do divého pohnutia. — Hovorí sa, že jestli je dajaká hudba pre blahoslavených, môže to byť iba koncert na Harlemských organoch.

Toto majstrovské dielo ma 8000 píšťal. Najdlhšia píšťala má 32 stôp, jej priemer má 16 palcov. Organy tieto majú 60 registrov vo 4 oddieloch, 2 trillery a 12 mechov.

Školy v Číne. (Kytaji.)

Čínska civilizacia je už štyritisíc rokov stará. Sedemsto rokov pred Kristom Pánom mali Čínania už svoju literatúru. Jaký divotvorný to starý vek! Jak mladé zdajú sa nám byť europejské národy v pomere k obyvateľom podivuhodného Kytaja! Výučba a výchova je tam obstojne zorganizovaná; no čo sa týka zovňajšej podoby, nemožno porovnať čínske školy s nektorým europejským vyučovacím a vychovávajúcim ústavom. Niet tam súmerne umiestené stolice, ni stoly, pri ktorých by vedochtivá mládež, prísnuoú káznou riadená, slová učiteľové naslúchala. V pestrom, strakatom neporiadku sedia deti obojeho pohlavia po zemi na slamených abo inakších kobercoch. I rodičia mládeže navštevujú častokrát prednášky. — Rodáci! či by nebolo pre náš národ prospešne, čo by i po našich obciach rodičia slovenskí najme nedelného odpoludňajšieho času s dietskami svojimi školu navštevovali?

Literárne, umelecké a vzdelanostné zprávy.

Spolok sv. Vojtecha slávil dňa 14 sept. svoje prvé valné shromaždenie v Trnave. Myšlienka táto, založiť katolícko-literárny spolok pre uhorských Slovákov povstala už r. 1857 u literárneho veterána nášho dr. Andreja Radlinského a u jeho priateľov, keď videli, že svätoštefanský spolok v Pešti, ktorý dla svojho programu mal pestovať katolícko-náboženskú literatúru bez ohľadu na národnosť a reč, nevyplňoval úlohu svoju, zanedbávajúc okrem maďarčiny reči druhé. Pod Scitovským, Slovákom, nepodarilo sa spolok sv. Vojtecha do života uviesť, previedlo sa to tedy pod maďarom, primasom Simorom.

Ozaj srdečne pozdravujeme spolok tento, lebo sľubujeme si, že nábožensko-národné účinkovanie jeho bude mať veľký vliv nie len na náboženské vzdelanie katolíckeho slovenského ľudu, ale čo viac i na literárnu a vzdelanostnú činnosť katolíckeho kňazstva, ktoré

je uspôsobené hmotne mnoho ale i povolane i duševne veľmi moc učiniť za zvelatok národa nášho. — Myslíme teda, že na Slovensku medzi Katolíkmí pôsobením spolku sv. Vojtecha nastane nový slovensko-literárny ruch, (podobný spolkom „Bibliotheca Kishontana, Societas Montana a Cisanubiana“) ktorý spojac sa i so školstvom vyšším, na teraz ešte len v Znyovskom Kláštore zo strany katolíkov zastúpeným a pestovaným dovedie odolať chůtkam odnárodnovania slovenských katolíkov. Ba ani nemá na teraz spolok sv. Vojtecha krajšej a požehnannejšej úlohy, nežli je vydávanie dobrých, opravdu slovenských školských kníh pre slovensko-katolícke školy.

Očakávame tedy mnoho, veľmi mnoho od spolku sv. Vojtecha, keď vyslovujeme blahozelanie naše a privolávame mu: na zdar!

Biskup Michal Rajevskij, doterajší kňaz pri poslaneckej c. ruskej kaplnke vo Viedni, a vrúci priateľ Slovanov je podľa českých časopisov menovaný za arcibiskupa v Petrohrade.

Nevädze, sobrané spisy Daniela Bacháta vyšly vo dvoch sväzkoch u Škarnicla v Skalici; tretí sväzok má nasledovať. Sväzok I. „Básne“, stojí 1 zl.; II. „Besiedky“, hádam tiež tolko. — Vyzvolávajú podniknutiu tomuto „na zdar!“ zároveň osvedčujeme sa prijat' do časopisu nášho stručnú kritiku jak o spomenutých tu lit. plodoch, tak i o jiných, ktoré u nás a pre nás na svetlo vyjdu.

Besiedok Vil. Pauliny-Tótha vyšlo u tohože Jozefa Škarnicla vo Skalici štyri sväzky, každý sväzok po 1 zl. Práce tieto sú bez toho známe, tak že by bolo zbytočné obecenstvu nášmu jich porúčať, tým viacej,

že sa ony samy svojou vnútornou cenou porúčajú.

Dějiny národů slovanských v přehledu synchronistickém. Sestavil Václav Krížek, ředitel reálného gymnasia v Táboře. Sešit I. nákladem knihkupectví Karla Janského v Táboře a Jindřichově Hradci. 1870. Spis tento skladá sa z troch častok: A) Dějín politických. B) Dějín vzdělanosti a C) Rodoplemien Slovanských. Celé dílo vyjde v 6 sošitech po 50 kr.

(Nár. Nov. č. 85.)

Raráška vyšlo číslo 1 v Sv. Martine dňa 1 októbra b. r. „Ungarischer Lloyd“ udáva vo svojom Abendblatte č. 281 že by mal byť redaktorom humoristického časopisu tohoto Pauliny-Tóth. My známe redaktora Raráškovho, a vieme, že sa on menuje „Černanský“, ktorý svoj bývalý pseudonym „Monte Čerigo“ i teraz podržal.

Listáreň redakcie.

P. U. K. v G. Tvoju compositiu dáme od tlačit len na budúci rok. Úvahy Tvoje sú úplne zrelé. Keď práca Tvoja uverejnená bude, ti s istotou odpovedať nemôžem. — **P. O. K. v O.** 3. č. nazad odosielať netreba. — **P. J. H. v M. L.** Prosíme o novelly. — **P. Š. v S.** Prosíme o ďalšie doposielanie Vami vydaných spisov. — **P. J. A. F. v B.** Predplatok od 26. sme dostali, a spolu i redakciu Hlásnika oddali. Zaslane básne iste použijeme. — **P. B. B. v O.** Básne Vaše sme už dvaráz dostali. — **P. G. J. v T.**

Básne Vaše sa uverejniť nedajú. — **P. J. K. v P.** Vaša básen bude iste uverejnená. Radi by sme boli bývali, keby bola v metrum našich národných piesni složená, ale i takto je dobre. Mohli ste poslať v Orle vyčítať, že sme rozhodne za confessionálnu školu, a s ňou za — kresťanstvo. — **P. Š. M. v R.** Za „Tábor“ sme vydali 1 zl. 50 kr. a sme ho Vám pošťou odoslali. — **P. A. S. v P.** Panna Eleonora Komora zaslala sem 1 zl. 50 kr. za „Tábor.“

Oznam.

S 9. čísлом sa končí tretie štvrtročie

„ORLA“ 1870;

prosíme teda o doplnenie zaostalých predplatkov. My sme dostali našej povinnovateľnosti, nie ale každý z priateľov literatury našej, hlásivší sa, alebo bezprostredne k redaktorovi Orla alebo cestou druhých redakcií a svojich priateľov o celoročné doposielanie časopisu nášho. Na teraz prosíme teda pánov, poslať nič alebo len málo zaplativších za časopis náš, aby sa ráčili osvedčiť či ho mať chcú, lebo nechcú. — O budúcom ročníku „Orla“ sa vyslovujeme po nemecky že tam „die Gemüthsrichtung aufhört“, ponevadž smež úplne presvedčení, že sa časopis náš s pomocou skutočných priateľov svojich udrží. Keď by ale jeden lebo druhý odberateľ pri tom hádam odpadol, nuž aspoň nebudeme nútení ničponič poštové marky zplácať.

Redakcia.

Predpláca sa u redakcie v Turé. Sv. Martine: celoročne 5 zl. 50 kr., polročne 2 zl. 80 kr., štvrtročne 1 zl. 50 kr. — Pre žiakov celoročne 4 zl. — Vychádza ročne vo 12 sošitech 4—5 hárkov silných každého mesiaca na veľikej štvorke

Nakladateľ Ján Kalinčák. — Knihlačiarsko-účastinársky spolok v T. Sv. Martine.